

Auksė Balčytienė • Andrius Vaišnys • Gintaras Aleknonis • Renata Stonytė
Rimgailė Kasparaitė • Rūta Kupetytė • Renata Šukaitytė • Giedrė Plepytė-Davidavičienė
Darius Remeika • Gintautas Dzemyda • Kristina Barakauskė

LAISVĖ SKLEISTI, PAREIGA INFORMUOTI IR TEISĖ ŽINOTI

Žiniasklaidos atsparumas ir visuomenės informacinis integralumas Europos ir nacionalinių teisės aktų kontekstuose

VILNIAUS UNIVERSITETO LEIDYKLA

LAISVĖ SKLEISTI, PAREIGA INFORMUOTI IR TEISĖ ŽINOTI

Žiniasklaidos atsparumas ir visuomenės informacinis integralumas Europos ir nacionalinių teisės aktų kontekstuose

VILNIAUS UNIVERSITETAS
1579
UNIVERSITAS VILNENSIS

Auksė Balčytienė • Andrius Vaišnys • Gintaras Aleknonis • Renata Stonytė
Rimgailė Kasparaitė • Rūta Kupetytė • Renata Šukaitytė • Giedrė Plepytė-Davidavičienė
Darius Remeika • Gintautas Dzemyda • Kristina Barakauskė

LAISVĖ SKLEISTI, PAREIGA INFORMUOTI IR TEISĖ ŽINOTI

Žiniasklaidos atsparumas ir visuomenės informacinis integralumas Europos ir nacionalinių teisės aktų kontekstuose

Mokslo studija

VILNIAUS
UNIVERSITETO
LEIDYKLA

2026

Parengta vykdant Lietuvos mokslo tarybos finansuotą projektą
„Transmedialios komunikacijos modelis žiniasklaidos atsparumui ir visuomenės informaciniam integralumui pasiekti“ (S-VIS-23-20, 2023–2025).

Recenzentai:
prof. dr. Lauras Bielinis, Vytauto Didžiojo universitetas
prof. dr. Irmina Matonytė, Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija

Bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos integralios bibliotekų informacinės sistemos (LIBIS) portale *ibiblioteka.lt*

ISBN 978-609-07-1282-5 (skaitmeninis PDF)
DOI https://doi.org/10.15388/ZT/JR/STUDIJA.2026

© Auksė Balčytienė, 2026
© Andrius Vaišnys, 2026
© Gintaras Aleknonis, 2026
© Renata Stonytė, 2026
© Rimgailė Kasparaitė, 2026
© Rūta Kupetytė, 2026
© Renata Šukaitytė, 2026
© Giedrė Plepytė-Davidavičienė, 2026
© Darius Remeika, 2026
© Gintautas Dzemyda, 2026
© Kristina Barakauskė, 2026
© Vytauto Didžiojo universitetas, 2026
© Vilniaus universitetas, 2026

TURINYS

PRATARMĖ 6

I **EPISTEMINĖ KRIZĖ AR INFORMACINIO INTEGRALUMO PROBLEMA?** 9

II **ŽINIASKLAIDOS ATSPARUMAS IR VISUOMENĖS INFORMACINIS INTEGRALUMAS** 17

2.1. **Socioekonominis, socialinis ir politinis kontekstai** 22

2.1.1. Socioekonominiai ir socialiniai rodikliai 24

2.1.2. Demokratijos tvarumas ir sanglauda 24

2.1.3. Pasitikėjimas institucijomis ir saugumo jausmas šalyje 25

2.1.4. Pilietinis aktyvumas 26

2.2. **Medijų aplinka ir informacinė ekosistema** 27

2.2.1. Informacinės ekosistemos struktūra 28

2.2.2. Medijų ir skaitmeninis raštingumas 30

2.2.3. Informacijos kokybė ir prieinamumas 30

2.3. **Žiniasklaidos reguliavimas, veiklos standartai ir etika** 34

2.3.1. Žiniasklaidos reguliavimo sistema ir teisinė aplinka 35

2.3.2. Žurnalistikos standartai ir žurnalistų etika 37

2.3.3. Žiniasklaidos laisvė 37

2.4. **Žiniasklaidos vaidmuo poliarizacijai mažinti ir socialinei sanglaudai kurti** 39

2.4.1. Iššūkiai informaciniam integralumui 40

2.4.2. Socialinę atskirtį patiriančių grupių vaizdavimas žiniasklaidoje 40

2.4.3. Viešosios erdvės veikėjų balsai – žiniasklaida suinteresuotųjų akimis 42

III **TRANSFORMACIJŲ KONTEKSTAS IR PERSPEKTYVOS** 49

Pabaigos žodis 57

Moksliniai šaltiniai 62

Sąvokų žodynėlis 65

Summary 73

PRATARMĖ

„Blogio gundymų galios sustiprėja,
kai šios veikia sykiu su atsiribojimu.“
Leonidas Donskis[1]

Epigrafas skirtas perspėti, kaip šiuolaikiniame pasaulyje, atsiribojus nuo iššūkių ir pasvertų sprendimų, blogis smelkiasi įvairiais pavidalais: patrauklia propaganda, nepasvertais politiniais pažadais, netikrinamomis žiniomis ir melu, viešųjų ryšių pranešimais dengiama korupcija. Blogis plečiasi tol, kol visuomenės poliarizacija tampa atvira problema, kuriai įveikti reikia atsparumo manipuliavimui ir skaidraus informacinio modelio.

Ši studija parengta įgyvendinant Lietuvos mokslo tarybos finansuotą prioritetinių mokslinių tyrimų programos „Visuomenės atsparumo stiprinimas ir krizių valdymas šiuolaikinių geopolitinių įvykių kontekste“ projektą „Transmedialios komunikacijos modelis žiniasklaidos atsparumui ir visuomenės informaciniam integralumui pasiekti“ (S-VIS-23-20, 2023–2025). Studijoje apibendrinama tarptautinė ir Lietuvos patirtis, įvertinamas žiniasklaidos laukas, socioekonominės, socialinės ir politinės aplinkybės, informacinė ekosistema, žiniasklaidos reguliavimo ir savitvarkos problematika, informacijos poveikis visuomenės poliarizacijai dviejuose teisiniuose – nacionalinių įstatymų ir Europos Sąjungos reglamentų – kontekstuose. Išskiriami abu kontekstai, nes būtina parodyti, kad Europos Tarybos ir Europos Parlamento teisės aktai palyginti lėtai ir prieštaringai (pasirinktinai) adaptuojami (interpretuojami) Lietuvos nacionaliniuose įstatymuose, o šie taisomi ar keičiami nesant išsamios teisinės Lietuvos medijų lauko analizės. Nuoseklus teisinis reglamentavimas padėtų vykdyti argumentuotą žiniasklaidos politiką, stiprinančią medijų savitvarką ir atsakomybę visoje žiniasklaidos sistemoje.

Viliamės, kad studija bus naudinga ne tik sprendimų priėmėjams, politikos formuotojams ir redaktoriams, bet ir kiekvienam, kuriam rūpi visuomenės darna ir informacinis saugumas, pasipriešinimas bet kurios srities – politikos, verslo, žiniasklaidos – korupcijai ir episteminis pasitikėjimas.

1 Bauman, Z., & Donskis, L. (2017). *Takusis blogis*. Versus aureus, p. 16.

Siekiame išlaikyti normatyvinį požiūrį į įtraukios informacinės aplinkos būtinybę. Dėmesį telkiame į tai, kaip technologinis virsmas kartu su kitais mūsų kasdienybę rėminančiais iššūkiais (geopolitinėmis grėsmėmis, konflikto įtampomis, sveikatos ir kitokių krizių siunčiamais išbandymais, planuojamomis reformomis) perrašo socialinę tikrovę, o normatyvinis požiūris padeda užtikrinti teisinę informacinės aplinkos darną. Taip pat fiksuojame naujas ir įsisenėjusias politikos galios trajektorijas, išryškiname žiniasklaidos verslo atsaką ir žurnalistų poreikį ginti savo profesiją. Skaitytojo nevarginame gausiomis nuorodomis į akademinius svarstymus, analitinių tyrimų apžvalgas ir refleksijas apie aktualijas – mums svarbu pastebėti, kokius informacinius pasirinkimus daro skirtingos žmonių grupės.

Įvade aptariama fundamentali visuomenės epistemininės krizės problema, pagrindiniuose skyriuose – informacinio integralumo ramsčiai, iš kurių vienas yra visuomenės įgalinimas sukuriant stiprų teisinį pamatą, o pabaigoje – visuomenės informacinio integralumo perspektyva, pirmiausia išryškinant pagrindinės (tradicinės) žiniasklaidos vaidmenį. Prisidėdami prie lietuviškos terminijos kūrimo, studiją baigiame sąvokų žodynėliu.

Auksė Balčytienė, Andrius Vaišnys
2026-05-31

I

EPISTEMINĖ KRIZĖ AR INFORMACINIO INTEGRALUMO PROBLEMA?

Informacijos ir komunikacijos technologijų inovacijos bei spartėjanti skaitmenizacija esmingai keičia žmonių tarpusavio ryšius ir vertybių sampratas, todėl šio socialinio virsmo poveikis viešajai erdvei itin reikšmingas. Technologiškai įtrauki ir, regis, intuityviai veikianti socialinių medijų aplinka, didėjančios informacijos apimtys ir greitas įvairialypio, taigi ir manipuliatyvaus, net radikalaus turinio pasiekiamumas per socialinių medijų platformas esmingai veikia žinojimo kūrimą (Neuberger et al., 2023). Tai, kas buvo aišku ir suprantama, tapo kvestionuojama, o tolygiai ir nuosekliai vykusią informacinės naujienų darbotvarkės (temų tvarkaraščio) dėliojimo tvarką pakeitė išcentrine logika paremtas algoritmizuotas nuomonės konstravimas. Nuosekliai išanalizuotos teisinės aplinkybės ir būtinos įstatymų pataisos leistų sukurti šiuolaikinei žiniasklaidos sistemai tinkamą aplinką.

Kad ir kaip būtų, žmogui išlieka svarbu susigaudyti jį supančioje aplinkoje ir informacijos srautuose. Pagrįstas, apmąstytas ir jautrus naujų socialinių ryšių nagrinėjimas įgauna dar daugiau prasmės.

1.

Mokslininkai jau kurį laiką svarsto apie viešojoje erdvėje vis labiau įsitvirtinančias sutrikusios ir disfunkcinės, o ne kokybiško turinio, įgalinančios, dialogiškos ir sutaikyti siekiančios komunikacijos praktikas (Mansell et al., 2025). Disfunkcine komunikacija įvardijami konfliktai, išpuoliai, radikalūs pareiškimai, didėjantis požiūrių išsiskyrimas ir stiprėjanti visuomenės poliarizacija (angl. *polarization*), kurie kelia rimtų iššūkių informuotam viešųjų klausimų svarstymui ir apskritai demokratiniams santykiams. Tyrėjai ieško besiplečiančio visuomenės nesutarimo priežasčių, kodėl iškyla populistai, auga nepasitenkinimas, radikalėja viešasis kalbėjimas, išsiskiria požiūriai ir galiausiai visuomenėje išryškėja susipriešinimas naudojantis ne tiesiog skirtingais, o mokslo duomenimis ir faktiniais įrodymais nepagrįstais informacijos šaltiniais (Strömbäck et al., 2022). Viskas sudėtingėja, kai renkantis informaciją atskaitos tašku tampa ne turinio esmė, o „patinka – nepatinka“ logika. Įsivyraujant tokiai logikai, tarpusavio santykiai, asmeninis tapatumas ir priklausymas grupei tampa pagrindiniu pasirinkimų kompasu. To rezultatas – santykių poliarizacija (angl. *relational polarization*) (Mepham, Vörös & Stadtfeld, 2025).

Nesutarimai įprastai svarbūs viešajai nuomonei formuoti, o ginčai yra demokratinių svarstybų sudedamoji dalis, tačiau šiuolaikinėje viešojoje erdvėje kunkuliuojančių konfliktų gausa kelia grėsmę destabilizuoti demokratijos

pagrindą, būtiną politinei bendruomenei kurti. Teisinė aplinka nėra palanki: žurnalistu gali dirbti bet kuris asmuo, neturintis reikalingų kompetencijų, o Visuomenės informavimo įstatymo normos nedera tarpusavyje ir nesuderintos su kitais įstatymais (LRT įstatymas nedera su Viešųjų įstaigų įstatymu ir Visuomenės informavimo įstatymu, Visuomenės informavimo įstatymas – su Politinių organizacijų įstatymu; naujausia Visuomenės informavimo įstatymo pataisa (2024), įteisinanti pranešimą žiniasklaidai, prieštarauja Europos Parlamento ir Tarybos direktyvai (ES) 2018/1808 dėl audiovizualinių paslaugų reklamos aspektu). Vyriausybės nutarimas „Dėl dokumentų privalomųjų egzempliorių skaičiaus ir jų perdavimo bibliotekoms“ neatitinka šių laikų technologinių iššūkių ir auditorijų poreikių. Europos Sąjungos reglamentai, apibrėžiantys audiovizualinių medijų veikimą ir ypač reklamą, Lietuvos nacionalinėje teisėje įgyvendinami pasirinktinai ir nenuosekliai. Toliau aptariame aplinkybes ir pateikiame argumentus, kodėl šią teisinę padėtį būtina keisti.

Šiuolaikinių informacinių technologijų taikymas ne tik atkartoja ankstesnių technologinių revoliucijų nulemtą socialinę kaitą. Kaip žinome iš istorijos ir technologijų paskatintų socialinių transformacijų, tokių kaip garo turbinos išradimas ar elektros panaudojimas, technologijų taikymas formuoja naujus galios santykius: iškyla nauji autoritetai, o greta buvusios nelygybės atsiranda naujų jos formų. Viešajame ir politiniame gyvenime įsitvirtinant didžiųjų globalių platformų (angl. *very large online platforms*, VLOP) diktatui, atsiskleidžia visiškai nauji platformizacijos proceso padariniai – tampa vis sunkiau orientuotis informacinėje aplinkoje ir atsirinkti, kuo kliautis ir kuo tikėti. Šių procesų pasekmė – informacinės netvarkos (angl. *information disorder*) fone besiformuojanti epistemine sumaištis ir netgi epistemine krizė (angl. *epistemic crisis*).

Kiekviena informacijos ir komunikacijos inovacija savaip struktūruoja viešojo gyvenimo dėsningumus, tačiau būtent skaitmenizacijos poveikis moderniai visuomenei kelia daugiausia iššūkių – itin sparčiai reikia taikytis prie socialinių medijų platformų palaikomos duomenizacijos ir algoritmizacijos, kuriomis paremta dėmesio vadyba (angl. *attention management*) socialinėse medijose. Dėmesio vadyba (arba valdymu) paremtas verslo modelis radikaliai transformuoja medijuotus ryšius – šalia žurnalistų socialiniuose tinkluose iškyla nauja „medžiotojų“ karta: turinio kūrėjai, nuomonės formuotojai, tinklaraštininkai, politikai populistai, klastūnai ir manipuliatoriai (Terranova, 2000). Tokia daugiabalsė grupė neabejotinai didina informacinės erdvės pliuralizmą, tik ne visada gerąja linkme. Todėl esminiai klausimai – kokių viešosios komunikacijos standartų laikosi šios grupės ir kokia jų atsakomybė kitiems? Be to,

kyla ir daugiau problemų, pavyzdžiui, kaip tinkamai ir etiškai taikyti dirbtinį intelektą (Ward, 2020).

Skaitmeninimas yra svarbus viešojo gyvenimo pokyčių variklis dar ir todėl, kad ši technologija verčia ieškoti transmedialių (hibridinių) turinio formų ir naujo tipo transmedialios komunikacijos (angl. *transmedial communication*, *hybrid media communication*). Minėta technologija suardė anksčiau visiems įprastą komunikacinį „siuntėjo–pranešimo–gavėjo" modelį. Jau nebeaišku, kas yra informacijos siuntėjas ir autoritetingas šaltinis, todėl atsivėrė galimybės ne tik naujo tipo tinklaveikai ir ryšiams, bet ir propagandai, kuri naudojasi medijų kanalais kaip tarpininkais manipuliatyvaus turinio pranešimams skleisti (Vaišnys, 2016). Transformacija lemia naujas taisykles arba, bendriau kalbant, viešojo gyvenimo „normalizavimą". Dar gerokai prieš dabartines diskusijas ir svarstymus, 1992 m., Steve Tesichius žurnale „The Nation" įvardijo *išeitos tiesos* (angl. *post-truth*) sąvoką, šiandien apimančią taikstymąsi su nepatikrinta informacija ir jos sklaidos būdais. Toks aiškinimas iš esmės atitinka viešajame ir akademiniame diskurse vartojamą *posttiesos* sampratą. Faktus keičia nuomonės, o sutartiniai dalykai pradedami kvestionuoti. Klasikiniai vertybiniai principai paverčiami teiginiais manipuliatyviems sprendimams pateisinti.

Tyrėjų pastebėjimas, kad nenumaldomai traukiasi ir senka pasitikėjimą užtikrinančių šaltinių laukas, rodo vieną iš ryškiausių kokybinių viešojo gyvenimo slinkčių ar net netekčių. Kaip tik tokie socialiniai virsmai meta iššūkį šiuolaikinių visuomenių normatyviniam tikėjimui ir fundamentalioms vertybėms, keisdami viešųjų idealų – tiesos, bendrojo gėrio, pagarbos, socialinės sanglaudos, atsakomybės, pagarbaus bendravimo ir atsakingos politikos – supratimą (Wassermann, 2015; Schlesinger, 2024).

Tyrėjų fiksuojamas pokyčių mastas skatina iš naujo įvertinti stebimą reiškinį ir tai, tikėtina, padėtų rasti galimus sprendimus. *Episteminės krizės* sąvoka yra vienas iš dažniausiai vartojamų šio reiškinio apibūdinimų – tai ir *išeitos tiesos* visuomenės būvis. Medijų politikos dokumentuose ir strategijose tik iš dalies galima rasti įvairių siūlymų, kaip derėtų spręsti tokias episteminio pobūdžio problemas. Tarp dažniausiai minimų – savireguliaciją skatinančios iniciatyvos, gerosios patirties pavyzdžiai ir gairės, bendrojo reguliavimo ir teisės aktų korekcijų siūlymai, privačios atskirų organizacijų iniciatyvos ir dalijimasis gerąja patirtimi, universalių viešosios komunikacijos etikos principų paieškos ir didesnis visų institucijų, įskaitant tradicinę žiniasklaidą, veiklos skaidrinimas (Brogi, Nenadić & Parcu, 2024). Visa tai objektyviai įvertinus, būtų galima sukurti prielaidas episteminei gerovei – saugiai ir įtraukiai informacinei aplinkai – palaikyti.

2.

Epistеminės gerovės (angl. *epistemic welfare*) siekinys glaudžiai susijęs su *informaciniu integralumu*. Svarbu išsiaiškinti, kaip visuomenės poliarizacija ir nepasitikėjimas paveikia žmonių tarpusavio sąveiką ir kaip viešasis kalbėjimas, kuriuo skatinami ginčai dėl vertybių, lemia socialinių darinių formavimąsi. Šių darinių nariai įsivardija „tikrais piliečiais“, „patriotais“, vertybių gynėjais ir pabrėžia esantys marginalizuojami valdančiųjų ir nacionalinės žiniasklaidos. Socialinis skaldymas į „teisiuosius“ ir „neteisiuosius“ vyksta pasitelkiant finansinius išteklius ir, žinoma, informacijos kanalus. Tokių darinių informaciniame lauke iš dalies įsitvirtino propagandinis žodynas, metų metus būdingas ir Rusijos Federacijos informacinei politikai. Vis plačiau skleidžiant imperinę Rusijos propagandą, ilgainiui virtusią atvira karo propaganda, išryškėjo pastangos supriešinti visuomenę dėl pamatinių demokratijos vertybių – tautų apsisprendimo laisvės, žmogaus teisių ir laisvių, valstybės istorijos ir kultūros politikos, taip pat dėl to, kas vertinama kaip šiuolaikiška ar nešiuolaikiška. Ši informacinė politika kelia grėsmę visuomenės tvarumui ir turi ilgalaikių pasekmių. Problema tai, kad propagandai skleisti gali būti pasitelkiami įvairūs kanalai: informacijos negebančių patikrinti asmenų grupės socialiniuose tinkluose; žurnalistai, besiremiantys tariamai patikimais šaltiniais; žiniasklaidos priemonės, skleidžiančios klaidinančią informaciją ir grindžiančios tai demokratine „kitos pusės“ teise išdėstyti savo poziciją; asmenys, tyčia skleidžiantys destrukcinį, klaidinantį turinį ir besinaudojantys savo socialiniu ar pareiginiu statusu.

Tokiuose procesuose svarbu užtikrinti prieigą prie demokratiškai rengiamo informacinio turinio ir galimybę rinktis medijų kanalus, kartu sudarant sąlygas pasirengti kritiškai vertinti informaciją. Ši sąlyga glaudžiai susijusi su asmens pasaulėvaizdžiu ir individualia patirtimi, kuri persikelia į medijų veiklos praktiką: šaltinių naudojimą, temų pasirinkimą, nepriklausomumą nuo įtakų, būtiną kokybiškam informacijos turiniui kurti.

Tyrėjų darbuose episteminė gerovė analizuojama kaip komunikacinių teisių realizacijos išraiška (Hyzen et al., 2026). Jos siekinys neapsiriboja įprastais ir tradiciniais informacijos ir saviraiškos laisvės, įvairovės ir sąžiningumo principais. Analizuojant šiuolaikinės viešosios komunikacijos ypatybes, tenka ne tik apibrėžti jos principus, bet ir papildyti juos naujomis vertybinėmis nuostatomis, kurios atitiktų skaitmeninės aplinkos ir platformų logikos veikiamą gyvenimą. Čia derėtų kalbėti apie komunikacinių teisių plėtrą, įtraukiant transmedialiajai komunikacijai aktualias sąvokas, kaip antai teisę į kokybišką informaciją, kuriai

svarbu episteminis autoritetingumas, epistemininis teisingumas ir solidarumas, privatumas bei saugumas (Balčytienė, 2024).

Tai, kad Rusijos agresija prieš Ukrainą ne tik pakirto pasitikėjimą tarptautinės demokratinės bendruomenės, kuri nebuvo pasirengusi iš karto pasipriešinti blogiui, lyderyste, bet ir sukėlė bei tebekelia komunikacinę sumaištį, liudija prisitaikėliškos, korupcijai neatsparios politinės komunikacijos ir propagandos įtaką naujienų sklaidai bei kūrimui. Propagandiniam turiniui skverbtis į naujienas sudaro sąlygas ir demokratijos teikiama kūrybos laisvė bei profesinis principas pateikti alternatyvias nuomones.

Principų poreikis kyla iš būtinybės atsispirti naujo skaitmenizuoto gyvenimo keliamoms grėsmėms, tarp kurių akivaizdžiausios yra manipuliavimas viešąja nuomone, sunkumai savarankiškai priimti sprendimus dėl viešojoje erdvėje dominuojančios nepatikrintos informacijos ir socialiniuose tinkluose veikiančios dėmesio vadybos (angl. *attention management*) praktikos, kuria siekiama bet kokia kaina didinti vartotojų įsitraukimą. Visa tai lemia informacinio integralumo stygių ir klasikinio viešosios sferos (angl. *public sphere*) koncepto transformacijas.

Taigi matome, kad epistemininė gerovė yra kompleksinis būvis, kurį turėtų lemti informaciniu aspektu integralų informacijos mainų modelį palaikanti viešosios komunikacijos sistema (jos teisinė bazė, interesų derinimas, komunikacijos praktikos) ir informaciniams trikdžiams atspari visuomenė. Epistemininės gerovės siekinys atspindi pastangas transmedialios komunikacijos ekosistemoje užtikrinti ir išlaikyti kritišką viešąjį diskursą: svarbu išryškinti į žmogaus teises ir į socialiai reikšmingus poreikius orientuotą požiūrį – *žmogišką žvilgsnį* (angl. *human-centred approach*), grindžiamą dialogiškumu, pagarbiais ir atsakingais visų komunikacijos lauko dalyvių santykiais. Toks žvilgsnis ne tik atskleidžia medijų kanalų pasirinkimus, bet ir leidžia pažvelgti į juos lemiančias priežastis: kokia žmonių gyvenimo patirtis, kokie išmokti problemų sprendimo įpročiai ir kokios vyraujančios vertybės skatina žmones rinktis emociją vietoj argumento, reaguoti impulsyviai, o kartais ir užsimerkti prieš akivaizdžią problemą.

3.

Regis, įžengėme į tokį visuomenės transformacijų etapą, kai svarbu ne tik turėti nuomonę ir galėti ją plačiai reikšti įvairiais socialinių medijų kanalais. Išaugus kanalų įvairovei, nepalyginamai svarbesne įtraukaus demokratinio gyvenimo

išraiška negu nuomonės sklaida tampa gebėjimas įvertinti galios disbalansą, derinti interesus ir palaikyti santykius. Nuomonių žurnalistikos įsigalėjimas medijų turinio struktūroje, palyginti su nešališkai rengiamomis vidaus ir užsienio naujienomis, liudija objektyvių žinių balanso trūkumą.

Galią formuoja politinės komunikacijos ryšiai tarp politikos, medijų ir auditorijos. Naudodamiesi šiais ryšiais, politikai ir medijų savininkai gali formuoti galios diskursą (Vaišnys, 2026). Politinė įtaka medijų laukui demokratijoje gali būti ir yra daroma teisiškai reguliuojant žiniasklaidos veiklą: reguliavimas nustatomas atsižvelgiant tiek į informacijos mainų poreikį, tiek į ekonominius veiksnius, lemiančius periodinės žiniasklaidos ir žurnalistikos statusą bei turinį. Glaudi ne tik politikos, bet ir verslo bei pagrindinės žinaisklaidos sąveika kelia pavojų žurnalistikos nepriklausomumui nagrinėjant įvairias problemas, nulemtas verslo ir politikos susitarimų. Šie du veiksniai – teisinis medijų reguliavimas ir jų ekonominė padėtis – yra kriterijai, leidžiantys įvertinti žiniasklaidos gebėjimą savarankiškai rengti naujienas įvairioms visuomenės grupėms ir rinktis patikimus šaltinius. Savarankiška šaltinių patikra ir kūrybinis darbas – žiniasklaidos profesionalumo sąlygos. Savarankiškumą gali riboti tiek teisės aktai, tiek išorinė finansinė „parama“, nuo kurios gali priklausyti žiniasklaidos modelis valstybėje (kaip minėto informacijos mainų modelio dalis). Vadinamąją finansinę paramą gali sudaryti ne tik prenumeratos pajamos (aiškiausias būdas įsigyti naujienų produkciją) ar įstatymu įsteigto valstybės fondo parama, bet ir įvairūs viešųjų ryšių projektai, reklamos ir kitos rėmimo formos. Šių finansavimo šaltinių skaidrumas – viena iš spręstinų žiniasklaidos rinkos problemų.

Minėti iššūkiai demokratijos teorijoje ir praktikoje formuoja naują užduotį ir profesionaliai žiniasklaidai, nes jau nebepakanka siekti faktinio tikslumo, atsakingai perduoti žinias, atrinkti aktualijas ir formuoti visuomenės naujienų darbotvarkę ar laikyti save objektyviais ir nešališkais žurnalistais. Svarbu nustatyti, ar žurnalistas gali laikytis klasikinių žurnalistikos siekinių (principų) ir atsakingai įvertinti jų taikymo galimybes, ypač nešališkumo principą, atsižvelgdamas į leidinio padėtį, jo savininko (darbdavio) interesus, finansinius ar politinius ryšius. Visiems, taip pat ir žurnalistams, svarbu suprasti teisės aktų taikymo praktiką ir pasaulio medijų raidos perspektyvas, gebėti išklausyti ir išgirsti kritišką medijų vertinimą, o ne tik patiems vertinti pasaulį. Tik stiprindami socialinį dialogą ir integralumą, aiškiai atribodami medijų rinkos dalyvių kompetencijas ir funkcijas, galime kurti visuomenės gerovę.

II

ŽINIASKLAIDOS ATSPARUMAS IR VISUOMENĖS INFORMACINIS INTEGRALUMAS

Informacinio integralumo sąvoka nėra plačiai apibrėžta ir analizuota mokslinių šaltiniuose (pastaruoju metu dažnai vartojama *duomenų integralumo* sąvoka), tačiau tarptautinės organizacijos, pavyzdžiui, Jungtinės Tautos (JT) ir Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (EBPO), informacinį integralumą pripažįsta vienu iš pagrindinių šiuolaikinės informacinės aplinkos siekinių. Taigi informacinio integralumo užtikrinimas gali būti laikomas informacinę kokybę užtikrinti siekiančia viešosios politikos strategija ir veiksmų planu.

EBPO informacijos integralumą apibrėžia kaip siekį užtikrinti, kad asmenys galėtų naudotis tiksliais, įrodymais pagrįstais ir įvairiais informacijos šaltiniais, pagrindinį dėmesį skirdami valstybių valdžios institucijoms (OECD, 2024). Tokia informacijos įvairovė yra labai svarbi priimant žiniomis pagrįstus sprendimus ir suteikiant žmonėms galimybę visapusiškai naudotis savo teisėmis. Šis informacinio integralumo apibrėžimas atsispindi ir *Pasaulinėje deklaracijoje dėl informacinio integralumo skaitmeninėje erdvėje* (2023), kurią pasirašė 32 valstybės, tarp jų ir Lietuva. Deklaracijoje pabrėžiama patikimos informacinės ekosistemos, teikiančios patikimus duomenis ir leidžiančios žmonėms susipažinti su skirtingomis idėjomis ir nuomonėmis, reikšmė. Pabrėžiama, kad informacinio integralumo skatinimas reiškia ne tik žmogaus teises gerbiančios aplinkos puoselėjimą, bet yra ir veiksminga priemonė, įgalinanti visuomenę veikti atvirai, saugiai ir demokratiškai (Government of the Netherlands, 2023).

Jungtinės Tautos taip pat pabrėžia, kad pliuralistinė informacinė erdvė yra svarbi žmogaus teisėms ginti, taikioms visuomenėms palaikyti ir tvariai ateičiai užtikrinti (United Nations, 2024). Šios nuostatos atskleidžia įvairiapusį informacijos vientisumo pobūdį, pabrėždamos, kad reikia visapusiško požiūrio, kuris apimtų tikslumą, įvairovę, patikimumą ir informacijos poveikį visuomenei skaitmeniniame amžiuje. Jungtinės Tautos išskiria penkis informacinio integralumo dėmenis (žr. 1 pav.): visuomenės pasitikėjimą ir atsparumą; visuomenės įgalinimą; nepriklausomą, laisvą ir pliuralistinę žiniasklaidą; (sprendimų priėmimo) skaidrumą ir mokslinius tyrimus; sveikas (tikslingas ir orientuotas į gerovę) paskatas.

1 pav. pavaizduotos sritys apima įvairias tarpusavyje susijusias sąlygas, nuo kurių priklauso informacinės aplinkos kokybė. Kiekvieną sritį formuoja daugelio skirtingų veikėjų sprendimai ir veiksmai, todėl jų poveikį tiksliai įvertinti sudėtinga. Informacijos integralumą paaiškinsime pasitelkdami šešis tarpusavyje susijusius principus. Kiekvienas iš jų atskleidžia, ko reikia, kad informacija būtų patikima ir naudinga visuomenei. Jei bent vienas iš šių principų nėra įgyvendi-

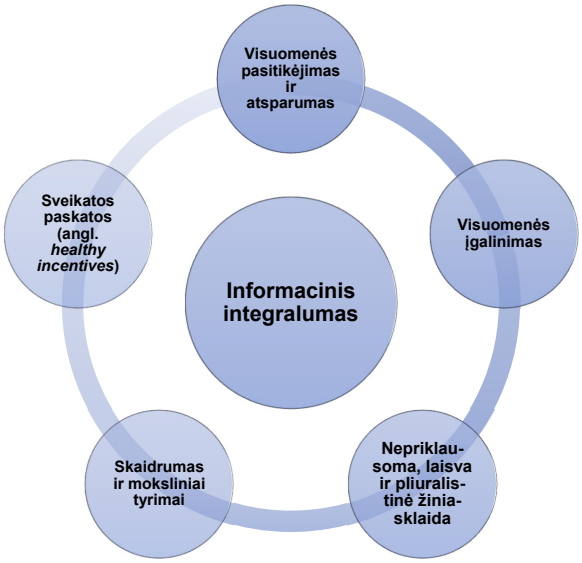

1 pav. Visuomenės informacinio integralumo ramsčiai. Sudaryta pagal *United Nations Global Principles for Information Integrity* (United Nations, 2024).

namas, nukenčia visos informacinės aplinkos kokybė. Kaip teigia komunikacijos teoretikai (Barrett, Dommett & Kreiss, 2020; Habermas, 2023), kuriant, skelbiant ir perduodant informaciją svarbu vadovautis šešiais pagrindiniais principais:

- skaidrumu,
- atskaitomybe,
- informuotumu,
- įsitraukimu,
- socialiniu solidarumu,
- saviraiškos laisve.

Minėti principai aptinkami įvairiose srityse – teisės aktuose, žurnalistikoje, žmonių sprendimuose renkantis medijas ir kasdienėje veikloje, tačiau jų taikymas išlieka netolygus. Kyla klausimų, kodėl būtent šie principai yra aktualūs ir kodėl informacinio integralumo svarba ypač išryškėja dabar.

Galima teigti, kad minėti principai padeda nusakyti šiuolaikinės demokratinės visuomenės pobūdį – leidžia įvertinti demokratinių sprendimų priėmimo kultūrą. Taip pat jie primena liberaliosios demokratijos pamatą – pilietinės bendruomenės ir jos ryšių svarbą. Taigi šie principai veikia dvejopai: vieni

didina visuomenės santykių ir ryšių skaidrumą (skaidrumas, atskaitomybė, informuotumas), kiti padeda juos stiprinti (įsitraukimas, socialinis solidarumas ir saviraiškos laisvė). Pirmieji stiprina informacinę aplinką, daro ją aiškesnę ir patikimesnę, o antrieji stiprina ryšius, bendradarbiavimą, įsiklausymą ir dialogą.

Lietuva, kaip nedidelė Baltijos valstybė, demokratijos principų požiūriu yra įdomus tyrimo atvejis. Būdama Europos Sąjungos ir NATO narė, Lietuva padarė reikšmingą pažangą stiprindama demokratines vertybes ir užtikrindama žodžio laisvę, tačiau šalis nuolat susiduria su dezinformacijos grėsmėmis, kibernetinėmis atakomis (ypač užsienio veikėjų pastangomis paveikti visuomenės pasitikėjimą valstybės institucijomis ir žiniasklaida) bei manipuliatyviais pranešimais vidaus rinkoje (Teperik et al., 2022). Šios problemos išryškina *žiniasklaidos atsparumo* svarbą – gebėjimą atsilaikyti prieš tikslingas atakas, skatinti ir palaikyti atskaitingą, įtraukią ir etišką komunikaciją. Informacijos sklaidos problemos rodo, kad reikia tolesnių strategijų žiniasklaidos atsparumui didinti, demokratiniams procesams apsaugoti ir informaciniam integralumui išlaikyti sparčiai kintančiame skaitmeniniame pasaulyje, ypač socialiniuose tinkluose, kur veikia įvairūs turinio kūrėjai, kurių tikslai ir atsakomybės lygis neretai apsiriboja asmeninio matomumo ar komerciniais interesais. Tai, kad Lietuvos radijo ir televizijos komisija riboja propagandinio turinio, ypač Rusijos kanalų, prieinamumą Lietuvos teritorijoje, nėra pakankama žiniasklaidos sistemos reguliavimo priemonė. Būtina sukurti teisinį pagrindą šiai sistemai stiprinti: informacijos mainai, teikiant naujienų sklaidos paslaugas, turi būti skaidrūs, o juos užtikrinantys sistemos dalyviai, ypač žurnalistai, – socialiai apsaugoti. Visuomenės atsparumą ugdo ne informacijos ribojimas, o jos narių kritiškumas.

Šioje studijoje pateikiama analizės schema (angl. *analytical framework*), skirta politiniam, žiniasklaidos, socialiniam ir teisiniam kontekstui apžvelgti. Žiniasklaidos ir visuomenės analizė (žr. 2 pav.) atliekama remiantis keturiais pagrindiniais aspektais, siekiant atskleisti jų ypatumus, išryškinti problemas ir įvertinti jų reikšmę. Studiją sudaro keturi skirsniai: socioekonominis, socialinis ir politinis kontekstas; medijų ir informacijos ekosistema; žiniasklaidos reguliavimas, veiklos standartai ir etika; žiniasklaidos vaidmuo politinei poliarizacijai ir socialinei sanglaudai.

Analizės sistema parengta ir pritaikyta remiantis Jungtinių Tautų vystymo programos strateginėmis informacinio integralumo gairėmis (United Nations Development Programme, 2022) ir skirta visapusiškai analizuoti įvairius veiksnius, darančius įtaką visuomenės sanglaudos ir poliarizacijos procesams. Studijoje, analizuojant skirtingas, tačiau tarpusavyje susijusias aplinkybes ir konteks-

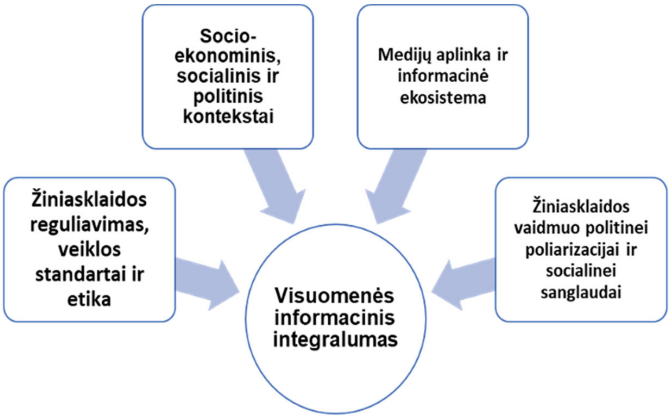

2 pav. Informacinio integralumo kontekstai

tus, siekiama visapusiškai atskleisti vykstančius procesus ir nustatyti tiesioginius bei netiesioginius informacinį integralumą lemiančius veiksnius. Analizuojama ne tik dabartinė visuomenės informacinio integralumo būklė, bet ir galimos priemonės bei veiksniai, galintys mažinti tokias problemas kaip informacinės netvarkos (angl. *information disorder*) formavimasis ir neigiami jos padariniai: dėl skirtingų ir dažnai nepatikimų informacijos šaltinių naudojimo didėjantys nuomonių skirtumai, toksiškos komunikacijos įsitvirtinimas viešojoje erdvėje, visuomenės poliarizacija ir pasitikėjimo stoka.

Nustačius didžiausią įtaką darančius veiksnius, bus galima gerinti prieigą prie patikimos informacijos, skatinti pagrįstų sprendimų priėmimą ir dialogą bei plėtoti bendradarbiavimo kultūrą.

Studijoje pateikiama analizė grindžiama Lietuvoje ir kitose Baltijos šalyse atliktais tyrimais ir apžvalgomis. Nesiekiama pateikti vienkartinio situacijos vaizdo – analizuojami apytikriai penkerių metų laikotarpio duomenys. Studijoje taip pat aptariami visuomenės informavimo politikos dokumentai ir jų atitiktis Europos Sąjungos skaitmeninės žiniasklaidos politikos strateginei sistemai, kaip nurodyta Europos demokratijos veiksmų plane. Planas apima svarbias teisėkūros priemones, tokias kaip Skaitmeninių paslaugų aktas (angl. *Digital Services Act*, DSA), Skaitmeninių rinkų aktas (angl. *Digital Markets Act*, DMA) ir Europos žiniasklaidos laisvės aktas (angl. *European Media Freedom Act*, EMFA). Šiais teisės aktais siekiama ne tik kovoti su dezinformacija, bet ir didinti informacinių paslaugų skaidrumą ir atsparumą bei sudaryti sąlygas kokybiškai periodinei žiniasklaidai.

2.1. Socioekonominis, socialinis ir politinis kontekstai

Žiniasklaidos tyrėjai ir medijų politikos formuotojai jau beveik du dešimtmečius gilinasi į skaitmenizacijos paskatintą socialinę visuomenės kaitą, politinės ir ekonominės aplinkos transformacijas, tačiau tik visai neseniai ėmė aiškėti, kad platformizacija ir skaitmeninio verslo logika ne tik keičia, bet ir iš esmės transformuoja viešosios erdvės veikimo principus ir viešosios nuomonės formavimosi procesus. Skaitmeninis medijų verslas iškėlė naujus viešosios sferos veikėjus (politikus, medijų verslo atstovus, nuomonės formuotojus), tačiau jų veikla nebūtinai grindžiama atsakingos viešosios komunikacijos principais ir etikos normomis. Priešingai, neoliberali rinka skatina ir apdovanoja tuos, kurie greitai ir aktyviai prisitaiko, įsitvirtina viešojoje erdvėje ir geba komercializuoti visuomenės dėmesį, – nuomonės formuotojus ir politikus populistus (Balčytienė, Dāvidsone & Siibak, 2025). Naujoji informacijos ir komunikacijos tvarka atveria naujų galimybių visuomenės ir žmogaus raidai, tačiau kartu kelia daug neaiškumų, kuriuos dar labiau didina minėti reiškiniai, ypač informacinis karas, vykdomas tiek radikalių vidaus, tiek išorės geopolitinių veikėjų.

Ieškodami atsakymų, kaip spręsti teisinio medijų reguliavimo problemas, medijų politikos formuotojai turi įvertinti ir suderinti teisines bei ekonomines aplinkybes, atsižvelgdami į demokratinius standartus – žiniasklaidos laisvę ir pliuralizmą, žiniasklaidos verslo tvarumą, visuomenės informacinio atsparumo ir saugumo kriterijus. Skirtingų interesų derinimas užtrunka, o neveiklumas gali didinti visuomenės nepasitikėjimą demokratinėmis institucijomis. Vis labiau ryškėja, kad, derinant interesus, tenka mokytis pripažinti kitokį požiūrį: įsiklausyti į skirtingas pozicijas, įvertinti argumentus ir atpažinti intencijas. Nė viena institucija neatsiranda savaime įgijusi šių gebėjimų ir pasirengusi plėtoti dialogą. Kaskart demokratiškai pasikeitus valdžiai, nauji politiniai veikėjai gali inicijuoti anksčiau priimtų sprendimų peržiūrą, o tai gali didinti nepasitikėjimą demokratiniais procesais. Dialogiškumas yra procesas, kuriam būtinos kompetencijos objektyviai vertinti įvykius. Taigi mokytis tenka visiems, taip pat ir žiniasklaidai.

Išmaniosios informacinės technologijos, glaudūs suinteresuotų juridinių ir fizinių asmenų socialiniai ryšiai, siekis paveikti viešąją nuomonę ir įtvirtinti sau palankias nuostatas bei idėjas skatina atkreipti dėmesį į viešųjų ryšių ir žurnalistikos susiliejimą. Tai sudėtingas politinės ir ekonominės galios reiškinys, kai politikos, ekonomikos, finansų ir kultūros sričių veikėjai viešosios komunikacijos priemonėmis siekia užgožti kritišką naujienų turinį, formuodami teigiamą

atitinkamos srities fizinių ar juridinių asmenų įvaizdį ir palankią nuomonę apie jų veiklos rezultatus. Tarptautinė politinė įtampa sudaro tokiems procesams palankias sąlygas, todėl galima daryti prielaidą, kad savarankiško ir profesionalaus žurnalistinių naujienų kūrimo reikšmė medijų rinkoje gali mažėti. Antai 2024 m. Seimas pakeitė Visuomenės informavimo įstatymą ir įtvirtino *pranešimo žiniasklaidai* (anksčiau – *pranešimas spaudai*) sąvoką, suteikdamas žiniasklaidos savininkui teisę skelbti viešųjų ryšių turinį naujienų portaluose už atlygį arba nemokamai. Taip minėtas pranešimas prilygintas žurnalistų kuriamoms ir publikuojamoms naujienoms. Tai buvo padaryta įstatymų leidėjui ignoruojant jo paties įstatyme apibrėžtą Medijų tarybos funkciją – ekspertavimą. Tokia pataisa gali pažeisti periodinės informacijos vartotojo – prenumeratoriaus – teisę gauti originalų turinį. Juo labiau, kad, šios studijos rengėjų duomenimis, ši ir kitos įstatymo pataisos daromos neatlikus medijų rinkos analizės.

Pateiktas pavyzdys iliustruoja dar vieną dažnai nutylimą aspektą – žiniasklaidos verslo interesus ir galimybes daryti įtaką reguliavimo sprendimams. Nors Lietuvos medijų politika orientuota į Europos teisės aktų adaptavimą, galima pastebėti manipuliacijų, kai, prisidengiant Europos Tarybos dokumentais, iš tikrųjų tenkinami socialiai siauri suinteresuotos grupės, aptartu atveju – Interneto žiniasklaidos asociacijos, interesai. Kitu atveju, tikėtina, gali susiburti kita medijų grupė ir daryti finansinę ar politinę įtaką, siaurindama nepriklausomos profesionalios žurnalistikos vaidmenį.

Per Visuomenės informavimo įstatymo taikymo laikotarpį nuo 1996 m. išryškėjo, kad teisinis reguliavimas, galėjęs padėti periodinei žiniasklaidai įveikti informacinių technologijų kaitos ir politinės įtakos keliamus iššūkius bei stiprinti žurnalistų nepriklausomumą, buvo nuolat keičiamas, o teisės normų daugėjo netiriant medijų rinkos ir vienodai neatsižvelgiant į visų jos dalyvių patirtį bei pasiūlymus. Socialiniai tinklai, sudarę galimybes burtis ir kurti vartotojų grupes, imti traktuoti kaip alternatyva žurnalistikai, nors juose esančios paskyros iš tikrųjų turėtų būti vertinamos tik kaip įvairios informacijos šaltiniai ar tam tikrų tyrimų objektai. Periodinė žiniasklaida turėtų atlikti svarbų vaidmenį demokratiniuose procesuose – ne tik skleisti patikimas naujienas, bet ir sudaryti galimybę susipažinti su skirtingais įvykių, reiškinių ir asmenybių vertinimais, įvairiomis ekspertinėmis, argumentais grįstomis nuomonėmis. Itin svarus vaidmuo tenka Lietuvos nacionaliniam visuomeniniam transliuotojui (LRT), aprėpiančiam lietuvišką auditoriją visame pasaulyje. Nuosekliai gaudamas valstybės skiriamą finansavimą, jis turėtų būti jautrus gyvenimui tų socialinių grupių, kurios palyginti lengvai tampa klaidinančių informacijos kanalų nuolatine

auditorija ir gali nekritiškai patikėti juose platinamomis sąmokslo teorijomis apie neva klastojamus rinkimus, Rusiją kaip NATO politikos auką, Vakarų kultūros nuosmukį dėl lygių partnerystės teisių tos pačios lyties asmenims ar pasaulio turtingųjų tyčia laboratorijose kuriamus ir platinamus virusus.

2.1.1. Socioekonominiai ir socialiniai rodikliai

EBPO duomenimis, Lietuvoje aukštąjį išsilavinimą turinčių 25–34 m. gyventojų dalis yra viena iš didžiausių tarp EBPO šalių – bakalauro ar aukštesnį laipsnį turi net 58,3 proc. šios amžiaus grupės gyventojų. 25–64 m. gyventojų grupėje aukštąjį išsilavinimą turi 47,7 proc. gyventojų – pagal šį rodiklį Lietuva taip pat užima aukštą vietą tarp EBPO šalių. Eurostato duomenimis, 2024 m. 25,8 proc. Lietuvos gyventojų patyrė skurdo ar socialinės atskirties riziką (skurdo riziką, didelį materialinį ir socialinį nepriteklių arba gyveno labai mažo darbo intensyvumo namų ūkiuose). Tai buvo vienas iš aukščiausių rodiklių ES, tokia pati gyventojų dalis užfiksuota ir Ispanijoje.

2.1.2. Demokratijos tvarumas ir sanglauda

„Eurobarometro“ duomenimis (2025), Lietuvoje 41,0 proc. respondentų mano, kad rimtą grėsmę demokratijai kelia didėjantis visuomenės nepasitikėjimas demokratinėmis institucijomis ir procesais. Nepakankamas pasitikėjimas gali trukdyti pastangoms didinti piliečių informuotumą. 44,0 proc. Lietuvos gyventojų mano, kad galimybė gauti tikslią informaciją yra vienas iš svarbiausių laisvų ir sąžiningų rinkimų elementų.

Geopolitikos ir saugumo studijų centro atliktas *Demokratijos tvarumo barometro* (2024) tyrimas parodė, kad Lietuvos gyventojai iš esmės teigiamai vertina demokratiją ir yra linkę ją ginti, tačiau išryškėjo ir susirūpinimą keliančių sričių, pavyzdžiui, menkas pasitikėjimas institucijomis ir nepasitenkinimas demokratijos veikimu savivaldos ir nacionalinės politikos lygmenimis. Tyrimas taip pat atskleidė, kad Lietuvos piliečiai yra labiau negu vidutiniškai atsparūs Rusijos ir Kinijos propagandai, ypač politiniais klausimais, tačiau mažiau atsparūs naratyvams apie ekonominio bendradarbiavimo su autoritariniais režimais naudą.

Tyrimo duomenimis, visuomenė gerai išmano demokratijos principus. Liberaliosios demokratijos supratimo indeksas, kurio vidurkis yra 83,6 balo, rodo, kad gerai suvokiami tokie esminiai demokratijos elementai kaip laisvi rinkimai, žodžio laisvė ir teismų nepriklausomumas. Taigi galima teigti, kad piliečiai yra gerai informuoti apie pagrindinius demokratinės sistemos principus. Nemaža

dalis Lietuvos gyventojų yra pasirengę aktyviai ginti demokratiją. Tyrimas parodė, kad pagal scenarijus, kuriuose politikai bandytų riboti demokratines laisves, dauguma respondentų dalyvautų protestuose arba juos palaikytų. Taigi neturėtų stebinti ir trys masiniai protestai, 2026 m. vykę Vilniuje dėl Seimo valdančiosios daugumos ketinimų keisti Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos įstatymą – supaprastinti sąlygas LRT tarybai atleisti generalinį direktorių ir pradėti svarstyti galimybę sudaryti paslaugų sutartį tarp Vyriausybės ir LRT.

Freedom House ataskaitoje *Nations in Transit 2024* pateikiamas Lietuvos demokratinės pažangos vertinimas, apimantis tokias sritis kaip nacionalinis demokratinis valdymas, rinkimų procesas, pilietinė visuomenė, nepriklausoma žiniasklaida, vietos demokratinis valdymas, teismų sistema ir korupcija. Iš ataskaitos matyti, kad vienas didžiausių iššūkių Lietuvoje yra išlaikyti visuomenės pasitikėjimą – „viešųjų išteklių pasisavinimas asmeninei naudai gauti pakerta pasitikėjimą vietos institucijomis“ ir kai kuriose savivaldybėse riboja politinę konkurenciją. Susirūpinimą kelia ir visuomenėje išliekantis pakantumas korupcijai: 2022–2023 m. tyrimo duomenimis, net 63 proc. Lietuvos gyventojų manė, kad kyšiai padeda spręsti problemas.

„Eurobarometro“ (2025) ataskaitoje nagrinėjama Lietuvos visuomenės nuomonė ir ji lyginama su kitų Europos Sąjungos šalių visuomenės nuomone tokiais klausimais kaip pasitenkinimas gyvenimu, pasitikėjimas institucijomis ir žiniasklaida, požiūris į Europos Sąjungą ir jos politiką. Tyrimas rodo, kad 66,0 proc. lietuvių pasitiki ES – tai antras pagal dydį rodiklis tarp visų valstybių narių, gerokai viršijantis ES vidurkį (48,0 proc.). Pasitikėjimas taip pat atsispindi ekonominiuose vertinimuose: 73,0 proc. lietuvių teigiamai vertina ES ekonomiką – tai didžiausias rodiklis ES, o ES vidurkis siekia 46,0 proc. Vertindami ES ateitį, 71,0 proc. Lietuvos respondentų teigia esantys optimistiškai nusiteikę, o pagal šį rodiklį Lietuva užima ketvirtą vietą tarp valstybių narių.

2.1.3. Pasitikėjimas institucijomis ir saugumo jausmas šalyje

EBPO gerovės stebėsenos duomenimis (2024), 7,2 proc. Lietuvos gyventojų neturi artimo žmogaus, į kurį galėtų kreiptis prireikus pagalbos. Nors šis rodiklis artimas EBPO vidurkiui, jis gali rodyti silpnesnius socialinius ryšius ir didesnę socialinės izoliacijos riziką. Remiantis naujausia 2025 m. spalio mėn. atlikta „Eurobarometro“ apklausa, 88,0 proc. lietuvių teigia esantys patenkinti savo gyvenimu. Tai 4 procentiniais punktais daugiau negu praėjusiais metais, o Lietuvos rodiklis pirmą kartą viršija Europos Sąjungos vidurkį, siekiantį 86,0 proc.

Visuomenės pasitikėjimas žiniasklaida išlieka menkas, nepaisant to, kad pagerėjo žiniasklaidos finansavimas ir savireguliacija. Naujausia „Vilmorus“ apklausa (2025) rodo, kad iš nurodytų institucijų gyventojai labiausiai nepasitiki politinėmis partijomis (62,5 proc.), Seimu (56,7 proc.) ir Vyriausybe (46,5 proc.). Žiniasklaida nepasitiki 30,9 proc. respondentų.

2.1.4. Pilietinis aktyvumas

Platesnis visuomenės įsitraukimas į sprendimų priėmimo procesus taip pat svarbus siekiant užtikrinti Vyriausybės atskaitomybę ir išlaikyti pasitikėjimą valstybės institucijomis. Formalaus visuomenės dalyvavimo rengiant įstatymus ir kitus teisės aktus stebėsena yra vienas iš būdų įvertinti, kiek visuomenė gali įsitraukti į svarbiausių, jos gyvenimui įtakos turinčių sprendimų priėmimą.

„Eurobarometro“ apklausos (2025) duomenimis, Lietuvoje svarbiausiu laisvų ir sąžiningų rinkimų elementu dažniausiai įvardijama rinkėjų prieiga prie tikslios ir prieinamos informacijos, leidžiančios priimti informacija pagrįstus sprendimus dėl rinkimų proceso (44,0 proc.). Beveik tiek pat respondentų nurodė, kad svarbu užtikrinti kandidatams ir politinėms partijoms vienodas galimybes išreikšti savo nuomonę (43,0 proc.). Reikšminga dalis respondentų pabrėžė ir rinkimų proceso saugumo svarbą – rinkėjų sąrašų, balsų skaičiavimo ir informacijos perdavimo apsaugą nuo grėsmių, įskaitant kibernetines atakas (39,0 proc.). 32,0 proc. respondentų mano, kad svarbu apsaugoti rinkimų debatus ir kampanijas nuo dezinformacijos ir manipuliavimo informacija. Taip pat 24,0 proc. respondentų nurodė, kad jiems svarbu apsaugoti politinius kandidatus ir išrinktus atstovus nuo neapykantos kalbos, smurto, grasinimų ar bauginimo. 11,0 proc. respondentų teigė nežinantys, kuris iš pateiktų veiksnių yra svarbiausias.

Freedom House ataskaitoje (2024) taip pat aptariami daugiausia diskusijų kėlę klausimai ir pagrindiniai viešojoje erdvėje išryškėję iššūkiai. Lietuvos elgesys su migrantais pasienyje su Baltarusija sulaukė tarptautinių institucijų ir NVO kritikos. Karas Ukrainoje sustiprino susirūpinimą dėl Lietuvos nacionalinio saugumo, nors visuomenės parama Vyriausybės pagalbai Ukrainai išliko didelė. Konservatyvios NVO kritikavo naują mokyklų ugdymo programą, kurioje kalbama apie LGBT+ asmenis ir žmogaus lytiškumą. Diskusijų kilo ir dėl sovietmečio paminklų pašalinimo bei gatvių pavadinimų keitimo.

Šios temos ne tik paskatino naujas diskusijas apie žmogaus teisių užtikrinimą, Lietuvos užsienio politikos aktyvumą, sovietinę šalies praeitį ir pereina-

mojo laikotarpio teisingumą, bet ir išryškino skirtingos pasaulėžiūros socialines grupes.

* * *

Ką šie duomenys leidžia pamatyti ir kokias mintis sužadina? Viešoji informacijos erdvė sparčiai transformuojasi, kinta taip spėriai, kad tampa sunku pažinti ir vienodai vertinti atskirus jos veikėjus: šalia pagrindinės (tradicinės) žiniasklaidos atsiranda kitų, savą darbotvarkę siūlančių alternatyvių kanalų; vieni medijų veikėjai prisiima skirtingus vaidmenis, kiti keičia žodyną. Taigi viešąją sferą reikia matyti holistiškai – kaip daugiapakopę sistemą, kurioje veikia pavieniai žmonės (mikrolygmuo), organizacijos (mezolygmuo) ir visa visuomenė (makrolygmuo). Taip žvelgiant išryškėja ir socialiniai ryšiai. Jie mezgasi ne vien todėl, kad atsirado naujų informacijos ir komunikacijos technologijų, įsivyravo socialinių medijų platformų tvarka, kreipianti į įsitraukimą, dalyvavimą, medijų kanalų ir šaltinių pasirinkimą. Technologijos ir inovacijos visada buvo ir socialinės kaitos variklis, tačiau technologijos, kaip ir visi pokyčiai, ne tik atveria naujų galimybių, bet ir perbraižo galios linijas, išbando senuosius ryšius, kuria naujus.

Žvelgiant į bendrą transformacijų paveikslą matyti, kad Lietuvos visuomenėje gali įvykti gilus paradigminis jos santykio su pagrindine informacija ir žinių sistema virsmas. Iš pirmo žvilgsnio atrodytų priešingai – visuomenė išsilavinusi, rodikliai aukšti. Vis dėlto žinių taikymo kasdieniame gyvenime rodikliai kuklūs. Pasitikėjimas žiniasklaida kaip informaciniu šaltiniu – menkas. Kai bendruomeniniai ryšiai silpni, tai atsiliepia ne tik socialinei sanklodai: silpsta bendrasis žinojimas, domėjimasis platesniu pasauliu ir gebėjimas susikalbėti. Nors visuomenėje stiprus pareigos jausmas ir instinktyvus pasipriešinimas teisių bei laisvių ribojimui, kartu matyti ir polinkis pasiduoti patogumo filosofijai (nuolaidžiaujama verslo interesams, toleruojami korupciniai ryšiai, o dėl pastebimos korupcijos plinta nusivylimas). Taigi rinktis tai, kas aktualu ir reikšminga, reikalauja pažinimo ir aktyvių pastangų – tai esminis kvietimas politikai, verslui, švietimui ir periodinei žiniasklaidai.

2.2. Medijų aplinka ir informacinė ekosistema

Transmedialios komunikacijos ekosistema (angl. *hybrid media ecosystem*) įvardijama kaip skaitmeninių medijų logikos ir komunikacijos tikslų paveikto turinio bei tokios aplinkos dalyvių elgsenos derinys (sąveika), kuriame šiuolaikinėje visuomenėje įsivietina viešosios nuomonės formavimasis. Viešoji nuomonė ir

žinojimas formuojasi diskursyviame procese, todėl, siekiant suprasti žinojimą, svarbu aiškintis struktūrinę įtaką komunikacijai ir dalyvavimui darančius veiksnius – skaitmeninių technologijų atveriamas galimybes laisvai rinktis medijų kanalus bei informacijos šaltinius, laisvai cirkuliuojančio medijų turinio kokybines charakteristikas, tradicinės žiniasklaidos įtaką ir periferinių, alternatyvių medijų kanalų turinį (Baden et al., 2025).

Vienas iš svarbių naujienų rengimo ir pateikimo proceso dalyvių yra žurnalistas. Dešimtmečius medijų ekosistemoje ir politikoje žurnalisto statusas išsamiau neaptariamas, nepaisant kintančios informacinių technologijų, mokslo ir švietimo aplinkos. Žurnalisto statusas ir jo teisės neapibrėžtos nei Visuomenės informavimo įstatyme, nei Autorių ir gretutinių teisių įstatyme. Tiksliau kalbant, žurnalistui įtaką pirmiausia gali daryti darbdavys (žiniasklaidos priemonės savininkas), nuo kurio interesų priklauso turinio problematika ir žurnalisto darbo sąlygos. Reklamos ir politinės reklamos veiksniai, dominuojantys per rinkimų ir verslo kampanijas arba tarp jų, iškreipia žurnalistinių naujienų funkcionalumą. Regioninės (vietinės) spaudos redaktoriai pripažįsta, kad palankiausias metas laikraščiams išgyventi yra politiniai rinkimai.

Tik 2015 m. Lietuvoje pradėjo atsigauti tiriamoji žurnalistika, o nuo 2024 m., vykdant Medijų rėmimo fondo reformą, numatyta galimybė teikti paramą žurnalistams tyrėjams ir sudaryta teorinė galimybė remti vietinės spaudos projektus, kuriuose įsipareigojama sukurti žurnalisto darbo vietą. Vis dėlto šiame kontekste svarbu stebėti, kad finansinių ar kitokių interesų grupės per darbdavį nesiektų daryti įtakos tiriamajai žurnalistikai ir nekiltų rizika siaurinti nepriklausomo žurnalisto vaidmens. Šios aplinkybės rodo minimalų (lėtai didėjantį) teisinį ir socialinį palankumą profesionaliajai žurnalistikai, nors visuomenei būtina gauti nepriklausomai nuo įvairių įtakų parengtas patikimas naujienas.

2.2.1. Informacinės ekosistemos struktūra

Remiantis reprezentatyvia 18 m. ir vyresnių Lietuvos gyventojų apklausa (2024), 23,5 proc. Lietuvos gyventojų laiko save aktyviais medijų vartotojais. Tai dažniausiai jaunesni (18–39 m.) gyventojai, gyvenantys Vilniuje ir turintys aukštąjį išsilavinimą. Beveik pusė Lietuvos gyventojų (49,1 proc.) laiko save vidutiniais medijų vartotojais, o 26,6 proc. – neaktyviais. Neaktyviems medijų vartotojams dažniau save priskiria vyresni negu 60 m., žemesnio išsilavinimo ir mažesnes pajamas gaunantys Lietuvos gyventojai (TRANSINTEGRAL tyrimas).

Lietuvos informacinėje ekosistemoje tradicinė žiniasklaida vis dar atlieka svarbų vaidmenį, tačiau populiaresni yra naujienų portalai (laikraščiai) ir socialiniai tinklai. Nors televizija yra vienas iš svarbiausių kanalų, iš kurio 76,0 proc. Lietuvos gyventojų dažniausiai gauna naujienas politiniais, ekonominiais ar socialiniais klausimais, jaunesni gyventojai (18–44 m.) kaip pagrindinius naujienų šaltinius dažniau įvardija internetinę žiniasklaidą (69,9 proc.) ir socialinius tinklus (66,0 proc.) (TRANSINTEGRAL tyrimas).

„Eurobarometro“ duomenimis (2025), 15–39 m. amžiaus grupėje pagrindinis naujienų šaltinis yra socialiniai tinklai, o 40 m. ir vyresnių asmenų grupėse – televizija.

1 lentelė. Populiariausios Lietuvos žiniasklaidos priemonės pagal auditorijos rodiklius

Populiariausi TV kanalai ir jų žiūrėjimo dalis pagal žiūrėjimo laiką (%) (2024)	Lankomiausi internetinės žiniasklaidos portalai ir vidutinis mėnesio unikalių vartotojų skaičius (2024)	Klausomiausios radijo stotys ir jų pasiekiamumas per dieną (2024)	Skaitomiausi laikraščiai ir vidutinis skaitytojų skaičius (2024)
TV3 (14,5 %)	delfi.lt (1 403 520)	„M-1“ (308 802)	„Lietuvos rytas“ (314 358)
LRT TELEVIZIJA (14,5 %)	15min.lt (1 315 010)	„Lietus“ (254 246)	„Verslo žinios“ (138 358)
LNK (12,7 %)	lrt.lt (1 287 528)	„Radiocentras“ (190 166)	„Vakaro žinios“ (102 441)
BTV (4,9 %)	tv3.lt (1 256 996)	„Power Hit Radio“ (180 585)	„Kauno diena“ (67 908)
TV1 (4,1 %)	lrytas.lt (1 131 030)	LRT RADIJAS (168 584)	„Vakarų ekspresas“ (41 335)

Duomenų šaltinis – *Baltic Media Health Check 2024–2025* (2025, p. 44–51).

Medijų pliuralizmo stebėsenos (2024) rezultatai rodo, kad Lietuvoje rinkos pliuralizmo rizika išlieka aukšta. Bendrasis rinkos pliuralizmo rizikos rodiklis siekia apie 58,0 proc. Tai rodo struktūrines grėsmes informacijos įvairovei. Didžiausia rizika siejama su žiniasklaidos nuosavybės koncentracija ir politiniu bei verslo paralelizmu.

Freedom House ataskaitos (2024) duomenimis, Lietuvoje nepriklausomos žiniasklaidos vertinimas 2024 m. pagerėjo nuo 5,75 iki 6,00. Tai rodo palankesnę aplinką žurnalistams ir informacijos vientisumui: valdžia mažiau bandė daryti įtaką žiniasklaidai, padidėjo periodinės spaudos finansavimas, įdiegti nauji žiniasklaidos finansavimo ir savireguliacijos modeliai. Vis dėlto valstybei reikšmingiems sprendimams priimti informacijos lauke akivaizdžiai trūksta duomenų – Valstybės duomenų agentūra (2025) pateikia rodiklius pagal XX a. suformuotas kategorijas: spaudos (laikraščių), knygų ir brošiūrų.

2.2.2. Medijų ir skaitmeninis raštingumas

Medijų raštingumas – tai asmens gebėjimas sąmoningai, kritiškai ir atsakingai veikti nuolat besikeičiančioje medijų aplinkoje. Tiek *medijų raštingumo*, tiek *skaitmeninio ir dirbtinio intelekto raštingumo* sąvokų apibrėžimai nėra baigtiniai – keičiantis technologijoms ir komunikacijos praktikoms, jie vis papildomi naujais gebėjimais. Vis dėlto šių sąvokų centre išlieka žmogus – jo gebėjimas saugiai, savarankiškai ir užtikrintai veikti medijų aplinkoje, priimti pagrįstus sprendimus ir visavertiškai dalyvauti visuomenės gyvenime.

Medijų raštingumo reitinge Lietuva užima 15 vietą (*The Media Literacy Index 2026*). Medijų raštingumui Lietuvoje skiriama nemažai dėmesio, apimančio tiek medijų raštingumo programas mokyklose, tiek suaugusiųjų švietimą.

„Spinter“ apklausos (2024) duomenimis, 44,0 proc. apklaustųjų gerai arba labai gerai vertina savo gebėjimą atpažinti dezinformaciją. Respondentai taip pat įvardijo socialinius tinklus kaip kanalą, kuriame dažniausiai susiduriama su dezinformacija.

„Eurobarometro“ duomenimis (2025), 50,0 proc. Lietuvos gyventojų mano, kad švietimo sistema ir kitos programos, skirtos žmonių kritiniam mąstymui, medijų ir skaitmeniniam raštingumui ugdyti, geriausiai padėtų piliečiams įgyti gebėjimų veiksmingai atsispirti dezinformacijai ir manipuliavimui. 40,0 proc. respondentų nurodo visuomenės informavimo kampanijas, padedančias piliečiams atpažinti dezinformaciją, o 38,0 proc. – nepriklausomų ir patikimų organizacijų atliekamą faktų patikrą.

2.2.3. Informacijos kokybė ir prieinamumas

Pilietinės galios indekso 2024 m. tyrimas rodo, kad didžiausio Lietuvos gyventojų susidomėjimo sulaukia pasaulio naujienos: 2024 m. net 90,0 proc. respondentų nurodė, kad jiems svarbu arba labai svarbu kasdien sužinoti pasaulio

naujienas (toks pats bendrasis rodiklis fiksuotas ir 2023 m.). Beveik tokia pati respondentų dalis seka ir vietos naujienas: 2024 m. 87,0 proc. teigė, kad svarbu arba labai svarbu kasdien sužinoti naujienas apie savo gyvenamosios vietovės reikalus ir bendruomenės problemas. Politinio gyvenimo naujienas svarbu arba labai svarbu sekti 67,0 proc. respondentų. Apskritai, domėjimosi viešaisiais reikalais indeksas 2024 m. siekė 40,8 balo (iš 100) – tai šiek tiek daugiau negu 2023 m. (39,8 balo). Mažiausias domėjimosi lygis būdingas jauniausiems (18–24 m.) respondentams (35,3 balo), o pagal užimtumą žemesni rodikliai fiksuoti darbininkų, aptarnaujančių ir techninių darbuotojų grupėje (37,1 balo).

2024 m. atlikto tyrimo duomenimis, Lietuvos gyventojai patikimiausiomis žiniasklaidos priemonėmis laiko televiziją (57,2 proc.) ir radiją (53,9 proc.), mažiau patikimomis – spaudą (26,7 proc.), kitus internetinius šaltinius (26,5 proc.) ir naujienų portalus (20,4 proc.). Socialinius tinklus patikimais laiko tik 15,3 proc. gyventojų. Apklausa taip pat atskleidė, kad daugiau negu pusė (51,5 proc.) tyrimo dalyvių neieško žinių užsienio kanaluose. Apklaustieji, kurie seka užsienio žiniasklaidą, dažniausiai renkasi „BBC“ (23,8 proc.), „Euronews“ (18,8 proc.), „CNN“ (17,7 proc.), „Deutsche Welle“ (6,1 proc.). Šiuos kanalus dažniausiai renkasi jaunesni (iki 39 m.) respondentai.

Dauguma Lietuvos gyventojų (58,7 proc.) nelinkę imtis jokių veiksmų, jeigu žiniasklaidoje pastebi informaciją, kuri neatitinka jų nuomonės, tačiau jaunesni (18–34 m.) gyventojai, esant tokiai situacijai, dažniau (19 proc.) negu vyresni gyventojai (11 proc.) linkę ieškoti papildomos informacijos socialiniuose tinkluose (TRANSINTEGRAL tyrimas).

Palyginti nedidelė dalis (3,2 proc.) Lietuvos gyventojų naujienų ieško alternatyvioje žiniasklaidoje (pavyzdžiui, „OpTV“, 77.lt ir pan.) (TRANSINTEGRAL tyrimas).

Rusijoje transliuojamus TV kanalus žiūri 14,0 proc. apklausos dalyvių (dažniau vyresni šalies gyventojai ir lenkų ar rusų tautybės asmenys). Verta pabrėžti, kad nuo 2024 m. spalio 1 d. pratęstas draudimas retransliuoti ir platinti internete Rusijoje ar Baltarusijoje įsteigtų, tiesiogiai ar netiesiogiai valdomų, kontroliuojamų ar finansuojamų subjektų radijo ir televizijos programas.

Oficialiosios statistikos duomenimis, 2025 m. pradžioje Lietuvoje gyveno 2 890 664 nuolatiniai gyventojai. Pagal tautybę lietuviai sudarė 82,3 proc. gyventojų, lenkai – 6,2 proc., rusai – 5,0 proc., baltarusiai – 2,1 proc., ukrainiečiai – 2,2 proc., kitų tautybių (įskaitant žydus, latvius, totorius, vokiečius, romus ir kt.) asmenys – 2,2 proc. Šie ir kiti duomenys, įskaitant išsilavinimą ir socialinį statusą apibūdinančius rodiklius, rodo potencialią auditorijos įvairovę.

2 lentelė. Pagrindinės Lietuvos žiniasklaidos organizacijos, jų savininkai ir turinys užsienio kalbomis

Žiniasklaidos organizacija ar grupė	Savininkas arba kontroliuojantis subjektas	Pagrindinės žiniasklaidos priemonės ir paslaugos	Reguliariai siūlomas turinys užsienio kalbomis
Lietuvos nacionalinis radijas ir televizija (LRT)	Visuomeninis transliuotojas; savininko nėra – institucija veikia pagal LRT įstatymą.	LRT TELEVIZIJA, LRT PLIUS, LRT RADIJAS, LRT KLASIKA, LRT OPUS, LRT.lt	Anglų, lenkų, rusų ir ukrainiečių kalbomis.
All Media Lithuania, UAB (TV3 grupė)	„Bitė Group“; galutinis investuotojas – JAV privataus kapitalo bendrovė „Providence Equity Partners“.	TV3, TV6, TV8, TV3 Plus, tv3.lt, TV3 Play, „Power Hit Radio“, „Radio3“, „PWR Gold“; Baltijos regione – Go3	Rusų kalba – TV3 Plus ir „TV3 Plus žinios“.
UAB „Laisvas ir nepriklausomas kanalas“ (LNK grupė)	MG grupė, UAB; vienintelis jos akcininkas – Darius Mockus.	LNK, BTV, TV1, INFO TV, 2TV, LNK.LT (LNKGO)	Atskiros nuolatinės užsienio kalbos redakcijos nėra.
DELFI, UAB	Estijos žiniasklaidos grupė AS „Ekspress Grupp“.	delfi.lt, „Delfi TV“ ir teminės portalo platformos	Rusų ir anglų kalbų skiltys; jų apimtis ir atnaujinimo reguliarumas nevienodi.
UAB „15min“ („15min grupė“)	Holdingo bendrovė UAB „4 Bees“. 2026 m. skelbiami akcininkai: Tomas Balžekas, Martynas Basokas, „Mediatech“, Gabrielė Burbienė, Tomas Bindokas ir Justinas Jarutis.	15min.lt, BNS, „M-1“, „M-1 Plius“, „Lietus“, „M-1 Dance“, „Laluna“, žurnalai „Žmonės“, „Ji“, „Legendos“, „ŽMONĖS Cinema“	15min.lt anglų kalbos skiltis (daugiausia archyvinis ir partnerių turinys); BNS teikia informaciją anglų ir rusų kalbomis.

Žiniasklaidos organizacija ar grupė	Savininkas arba kontroliuojantis subjektas	Pagrindinės žiniasklaidos priemonės ir paslaugos	Reguliariai siūlomas turinys užsienio kalbomis
UAB „Lrytas“	UAB „Admisa“, kontroliuojama Rolando Skaisgirio (portalą perėmė 2025 m. pabaigoje; sandorio įvykdymas patvirtintas 2026 m. sausį).	lrytas.lt, Lrytas EN	Anglų kalba – Lrytas EN.
UAB „Lietuvos rytas“	Nuosavybė išskaidyta tarp Lietuvos fizinių ir juridinių asmenų; bendrovės vadovas ir vienas iš pagrindinių akcininkų – Gedvydas Vainauskas.	Laikraštis „Lietuvos rytas“ ir jo leidžiami priedai bei žurnalai. Portalo lrytas.lt ši bendrovė nebevaldo.	Atskiros nuolatinės užsienio kalbos redakcijos nėra.
UAB „Verslo žinios“	„Bonnier News Business“ (80 %) ir Rolandas Barysas (20 %).	„Verslo žinios“, vz.lt, „Verslo klasė“, Rekvizitai.lt ir kitos verslo informacijos paslaugos	Atskiros nuolatinės užsienio kalbos naujienų redakcijos nėra.

Duomenų šaltiniai: *Baltic Media Health Check 2024–2025* (2025, p. 59), oficialūs LRT, TV3, LNK, „15min“, lrytas.lt, vz.lt, „MG grupės“, „Ekspress Grupp“ ir „Bonnier News Business“ duomenys; Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybos informacija; „Media Pluralism Monitor“ ir „Euromedia Ownership Monitor“ rinkos duomenys bei kita viešai prieinama informacija.

Pastaba. Tai nėra visų Lietuvoje veikiančių žiniasklaidos priemonių registras.

Medijų rėmimo fondas pagal Žiniasklaidos tautinių mažumų kalbomis ir lietuvių išeivijos (diasporos) žiniasklaidos programą skiria finansavimą tautinių mažumų žiniasklaidos projektams. Projektai prisideda ne tik prie informacijos sklaidos tautinių mažumų kalbomis, bet ir prie integracijos bei pilietiškumo skatinimo.

Trys didžiausios žiniasklaidos grupės (LRT, Delfi, 15min) skelbia turinčios faktų tikrinimo redakcijas.

* * *

Kuo ypatingi medijų pasirinkimai ir ką jie atskleidžia apie visuomenę? Atsivėrusi medijų įvairovė išskaidė auditorijas pagal pasirenkamus kanalus, skirtingus įpročius ir „savas" tiesas. Dabar kaip niekada svarbu stebėti jautrias grupes, nes į manipuliacijų žabangas gali patekti kiekvienas, kuris nėra linkęs kritiškai vertinti pranešimų turinio ir, apskritai, pasirenkamų kanalų. Juo labiau, kad naujieji viešosios sferos veikėjai (nuomonės formuotojai, populistai, propagandistai) vis dažniau formuoja savo darbotvarkę ir ją taiko saviems interesams tenkinti.

Vienas iš ryškiausių visuomenės „pulso" rodiklių – atskirų profesinių grupių aktyvumas. Ypač verta išskirti mokytojus, bibliotekininkus, kultūros darbuotojus, jaunimo organizacijų darbuotojus – profesines grupes, kurios nuolat dalyvauja mokymosi visą gyvenimą veiklose ir yra aktyvios viešojo gyvenimo dalyvės. Šios grupės veikia tarsi tiltai į platesnę visuomenę: per jaunimą ir mokinius pasiekiami tėvai, tad stebėtojai, orientuodamiesi į šias grupes, gali pajusti bendrą visuomenės nuotaiką, aktualijas ir problemas. Vis dėlto žiniasklaidos žvilgsnis į šias grupes krypsta retai – net švietimo politikos klausimais tiek periodinė žiniasklaida, tiek vadinamoji nuomonių žurnalistika yra nenuoseklios (Kėvišas, 2025). Visos aktualijos apie švietimą ir mokslą suskamba tik tada, kai jos stipriai politizuojamos. Panašiai yra ir kultūros sektoriuje. Bibliotekos, muziejai, menai yra aktyvūs, bet nematomi neoliberalistinę matomumo logiką, kai naudos siekiama *čia ir dabar*, palaikančioje viešojoje erdvėje. Taigi formuluotinas kvietimas žiniasklaidai ir žurnalistams: tinkamai perkėlus dėmesį į šią erdvę, plėstųsi žinojimas ir žinių vertės supratimas, būtų lengviau suprasti, koks žiniasklaidos verslas ir kokiais būdais siekia dėmesio bei pelno, o kam rūpi informacinė gerovė. Plėstųsi ir visuomeninio transliuotojo misijos suvokimas – kaip nacionalinio atsparumo tinklo ir bendruomenės stiprinimo, o ne vien orientacijos į politines bangas.

2.3. Žiniasklaidos reguliavimas, veiklos standartai ir etika

Informacinių technologijų inovacijos ir komunikacijos ryšių plėtra, visuomenės transformacijų ir socialinės kaitos procesuose išryškėjusios ideologinės skirtybės, visuomenės grupių susipriešinimas, požiūrių radikalėjimas ir daugybė kitų veiksnių, kreipiančių augančios poliarizacijos link, lemia, kad žmogaus teisių klausimai, ypač susiję su žiniasklaidos laisve ir komunikacijos teisėmis, visada bus aktualūs demokratines nuostatas turinčioje įtvirtinti medijų politikoje.

Taigi, aktualizuojant būtinybę aiškintis viešosios erdvės charakteristikas informacinio integralumo aspektu, svarbu atpažinti negeroves, kurios teoriškai aprašomos kaip kėsinimosi į žiniasklaidos ir informacijos laisvę būdai. Ir toliau aktualios lieka visos jau pažįstamos grėsmės (cenzūros, netolerancijos, kitų galios netolygumų suformuotos komunikacijos spragos), tačiau kyla ir daugybė naujų iššūkių, neretai įvardijamų kaip informacinė netvarka ir trikdžiai (angl. *information disorder*).

Manipuliacijos ir dezinformacija apima tai, kas apibūdinama kaip klaidinanti ir kenkianti informacija ar net žalingas komunikacinis turinys, pavyzdžiui, neapykantos raiška, sklindanti pačiais įvairiausiais medijų kanalais. Toks turinys nesuderinamas su pagrindinėmis žmogaus teisėmis laisvai reikšti mintis ir turėti savo nuomonę. Kita vertus, ne viskas, kas turi manipuliacijos požymių, turėtų būti draudžiama viešojoje erdvėje. Taigi budraus, sąmoningo informacijos vartojimo siekinys turi būti vienas iš svarbiausių šiuolaikinio skaitmenizuoto gyvenimo palydovų.

2.3.1. Žiniasklaidos reguliavimo sistema ir teisinė aplinka

Svarbiausi teisinio reguliavimo žiniasklaidos srityje pokyčiai:

Žurnalistų etikos inspektoriaus mandato plėtimas. 2022 m. išplėstas Žurnalistų etikos inspektoriaus mandatas – inspektoriui suteikta teisė duoti privalomus nurodymus elektroninės informacijos prieglobos paslaugų teikėjams arba viešųjų elektroninių ryšių tinklų ir paslaugų teikėjams pašalinti arba riboti prieigą prie tam tikros draudžiamos informacijos, keliančios grėsmę nacionaliniam saugumui. Tai buvo įgyvendinta prasidėjus Rusijos karui prieš Ukrainą ir išaugus dezinformacijos srautui. Įstatyme taip pat numatytos skubos ir įprastinė draudžiamos informacijos šalinimo procedūros, leidžiančios pašalinti draudžiamą informaciją arba apriboti prieigą prie jos per 8 valandas.

Visuomenės informavimo įstatymo pakeitimai. 2024 m. Interneto žiniasklaidos asociacijos interesu vadovaudamasis Seimas priėmė Visuomenės informavimo įstatymo pataisas, sudarydamas galimybę žiniasklaidos priemonei jai skirtą ryšių su visuomene pranešimą publikuoti atlygintinai arba neatlygintinai ir pasirinktinai žymėti: „Pranešimas žiniasklaidai“, „Reklama“ arba „Rėmimas“ (Visuomenės informavimo įstatymo 2 ir 39 str.). Tokios pataisos sudarė prielaidą „tirpdyti“ reklamą naujienų portale tarp žurnalistinių kūrinių. Vadinasi, įstatymų leidėjas nesivadovavo žurnalistų nuomone, jam buvo svarbus tik žiniasklaidos savininkų pageidavimas.

LRT teisinio reguliavimo pokyčiai. 2025 m. Seimas, pasinaudodamas Valstybės kontrolės išvadomis po atlikto LRT audito, siekė priimti LRT įstatymo pataisas, kurios sudarytų sąlygas LRT tarybai atleisti LRT generalinę direktorę, todėl grupė Seimo narių įregistravo specialią pataisą (XVP-1052, 2025-11-24). Tik visuomenės ir žurnalistų protestai privertė Seimo valdybą atsitraukti nuo šio siauro tikslo ir sudaryti darbo grupę Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos valdysenos teisiniam reguliavimui tobulinti. Faktiškai per laikotarpį nuo audito išvadų paskelbimo 2025-11-03 iki darbo grupės sudarymo 2025-12-30 Seimo Audito komitetas kišosi į LRT valdymą ir perėmė LRT tarybai įstatymu priskirtas funkcijas – aiškintis galimus sprendimus ir Valstybės kontrolės nustatytų trūkumų priežastis. Iki tol Seimas nebuvo numatęs išsamiai išanalizuoti LRT teisinio reguliavimo, juo labiau, kad nuo 1996 m. LRT buvo įstatymu įtvirtinta kaip viešoji įstaiga, turinti vadovautis Viešųjų įstaigų įstatymu, o šiame įstatyme buvo numatyta administracinė struktūra – valdyba, tačiau iki 2026 m. LRT valdyba niekada nebuvo sudaryta. 2026 m. gegužės mėn. LRT įstatymas priimtas atsisakius pirminių iniciatyvų, dėl kurių kilo anksčiau studijoje minėti protestai, tačiau tai rodo nuolatinę politinės ir (arba) verslo galios diskurso riziką.

Europos žiniasklaidos laisvės aktas. 2024 m. priimtas Europos žiniasklaidos laisvės aktas (Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2024/1083) Lietuvoje turėtų būti įgyvendinamas taip, kad būtų ribojama tiesioginio politinio kišimosi į žiniasklaidos reguliavimą galimybė („žiniasklaidos laisvės ir žiniasklaidos pliuralizmo, kaip dviejų pagrindinių demokratijos ir teisinės valstybės ramsčių, apsauga yra esminis gerai veikiančios žiniasklaidos paslaugų vidaus rinkos bruožas“), tačiau tam reikalinga nuosekli viso žiniasklaidos reguliavimo, įskaitant savitvarką, analizė. Žiniasklaidos savitvarka, kurios priežiūra, vykdant medijų politiką, įstatymu priskirta kultūros ministrui, yra neveiksni ir neefektyvi (pavyzdžiui, Visuomenės informavimo etikos komisija 2016 m. buvo priėmusi Visuomenės informavimo etikos kodeksą, kuris nebuvo registruotas kaip teisės aktas, todėl teismas šį dokumentą pripažino negaliojančiu). Nors įsteigtos kelios struktūros etikai vertinti, ne visos jos gali atsakingai spręsti kylančias problemas.

Skaitmeninių paslaugų aktas (DSA). Juo siekiama stiprinti skaitmeninių paslaugų reguliavimą ir užtikrinti saugų bei atsakingą interneto ekosistemų veikimą. Aktu siekiama didinti skaitmeninių paslaugų ir interneto platformų skaidrumą bei atsakomybę, užtikrinti vartotojų teisių apsaugą internetinėje erdvėje, taip pat kovoti su neteisėtu ir žalingu turiniu bei dezinfor-

macija. Visa apimtimi DSA Europos Sąjungos valstybėse narėse įsigaliojo 2024 m. vasario 17 d. Skaitmeninių paslaugų koordinatore Lietuvoje paskirta Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnyba.

2.3.2. Žurnalistikos standartai ir žurnalistų etika

Informacijos integralumui gali turėti įtakos pranešimų, kuriuose pateikiama dar nepatvirtinta informacija, publikavimas arba transliavimas. Vilniaus universiteto mokslininkų (Jastramskis et al., 2024) 2022–2023 m. atlikto tyrimo duomenimis, 58,9 proc. apklaustų žurnalistų jokiais atvejais nepateisintų pranešimų, kuriuose pateikiama dar nepatvirtinta informacija, publikavimo arba transliavimo, ir tik 1,0 proc. mano, kad tai visada priimtina. Kai kurie žurnalistai (40,1 proc.) laikosi nuomonės, kad tam tikrais atvejais tai pateisinama, ypač jei auditorija informuojama, jog informacija dar gali būti patikslinta. Tokie veiksmai dažniausiai pateisinami ypatingomis aplinkybėmis, pavyzdžiui, karo metu ar siekiant apsisaugoti nuo spaudimo atliekant žurnalistinį tyrimą.

Žurnalistai taip pat atsakė į klausimą dėl naujienas imituojančio turinio, kurio reklaminis pobūdis slepiamas, kūrimo. Tokią praktiką visais atvejais pateisino 0,7 proc. žurnalistų, kai kuriais atvejais – 15,3 proc., jokiais atvejais – 84,1 proc. (Kupetytė, 2024). Taigi žurnalistų požiūris prieštarauja anksčiau minėtoms 2024 m. Seimo priimtoms Visuomenės informavimo įstatymo pataisoms dėl pranešimo žiniasklaidai.

Siekiant didinti informacijos rengėjų ir skleidėjų veiklos viešumą bei užtikrinti žiniasklaidos pliuralizmą ir žiniasklaidos nuosavybės skaidrumą, sukurta VIRSIS (Viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų informacinė sistema). Visuomenės informavimo įstatymo 24 str. nustatyta, kokius duomenis privaloma teikti šioje sistemoje, tačiau teisės aktu neužtikrinta jos sąsaja su kitomis informacinėmis sistemomis.

2.3.3. Žiniasklaidos laisvė

2025 m. duomenimis, Lietuva užima 14 vietą pasauliniame žiniasklaidos laisvės indekse (2024 m. duomenimis, buvo 13 vietoje) (Reporters without Borders, 2025). Tik kas dešimtas žurnalistas manė, kad Lietuvoje žiniasklaida turi visišką laisvę, o dauguma (68,1 proc.) rinkosi atsakymą „Turi pakankamai daug laisvės“. Be to, beveik penktadalis (18,1 proc.) pripažino, kad Lietuvoje žiniasklaida turi šiek tiek laisvės (Jastramskis et al., 2024). Tarp pagrindinių padėties charakteristikų ataskaitoje išskiriami politinės ir teisinės aplinkos trikdžiai: įtampa tarp

žurnalistų ir valdžios, ypač dėl galimybės gauti informaciją (nors politinių išpuolių prieš žurnalistus pasitaiko retai), ir teisinio reguliavimo neaiškumas, nes teismai gali teikti pirmenybę duomenų privatumui, o ne žiniasklaidos laisvei. Europos Parlamento ir Tarybos reglamente (ES) 2016/679 (Bendrajame duomenų apsaugos reglamente) nurodoma, kad, tvarkant duomenis, „teisė į asmens duomenų apsaugą būtų suderinta su teise į saviraiškos ir informacijos laisvę", todėl būtina plačiai aiškinti „susijusias su šia laisve sąvokas, kaip antai žurnalistika", tačiau žurnalistai susiduria su dirbtinai sudaromomis kliūtimis (neva siekiant apsaugoti asmens duomenis) gauti socialiai reikšmingą informaciją.

* * *

Kaip turėtume pasiekti, kad viešosios komunikacijos etikos principai galiotų visiems?

Ar galėtume tai įsivaizduoti kaip žurnalisto darbo sąlygas užtikrinančią teisinę sistemą?

Kaip tai vyktų ir kas padėtų tai įgyvendinti?

Kaip turėtų veikti žiniasklaidos savitvarka, kad būtų efektyvi?

Tai ambicingi probleminiai klausimai, formuluojami remiantis anksčiau aptartomis aplinkybėmis ir atsižvelgiant į tai, kad šiuolaikinė viešoji erdvė yra labiau konflikto, o ne pagarbaus elgesio arena. Socialiniuose tinkluose nusistovinčios elgesio normos – melo toleravimas, manipuliacijos, populizmas ir apsimetinėjimas – persikelia į realų kasdienį gyvenimą: mokyklą, gatvę, parduotuvę, o paskui vėl atsispindi socialiniuose tinkluose.

Kaip tokią patirtį būtų galima pakeisti? Kokių sąlygų tam reikėtų? Akivaizdu, kad būtina pradinė sąlyga yra mokymasis ir viešosios sferos veikimo dėsnių suvokimas. Nors medijų edukacijos programos diegiamos aktyviai, gilesnio supratimo apie žiniasklaidos etiką ir veiklos principus stinga – socialiniai tinklai negali būti etikos ugdymo erdvė, tačiau jie daro didelę įtaką bendravimo modeliui. Minėtose programose daugiausia kalbama apie medijų turinio ypatybes: žinių tikslumą, objektyvumą, savalaikiškumą. Tai labai aktualu, bet giliam suvokimui ir kritiniam mąstymui ugdyti svarbus ne tik medijų vartojimas. Gebėjimas užmegzti santykį su aplinka, mokėti klausti, išgirsti, atpažinti, ištverti nepatogumus, prisiimti riziką nebūti suprastam (ir vis tiek nenuleisti rankų) – tai dalykai, kuriuos svarbu įtraukti į ugdymo programas ir kurie būtini kaip elgsenos kriterijai viešosios nuomonės formuotojams bei kitiems viešosios erdvės dalyviams. Akademinė aplinka taip pat privalo išlaikyti pagarbaus santykio principą ir kritišką požiūrį į žiniasklaidą, nes toks požiūris yra būtina tyrimų ir analizės

sąlyga. Atitinkamas profesinis charakteris ir asmeninių bruožų derinys rodo ne tik atsparumą, bet ir aiškų moralinį (etinį) kompasą.

2.4. Žiniasklaidos vaidmuo poliarizacijai mažinti ir socialinei sanglaudai kurti

Pasitikėjimo institucijomis mažėjimas, augantis susipriešinimas ir visuomenių poliarizacija yra vienos akivaizdžiausių kliūčių įprastai demokratinei sąrangai. Perspėjama, kad politinio pasitikėjimo stoka gali didinti afektinę poliarizaciją: ji dažniausiai suprantama kaip kitokio požiūrio nuvertinimas ir tendencija stiprinti atskirų grupių vidinius ryšius bei konsolidaciją. Apskritai, tiek senas demokratijos tradicijas puoselėjančiuose kontekstuose, tiek jaunose demokratijose visuomenės dalyvavimas politikoje ir viešuosiuose procesuose mąžta, todėl tyrėjai daugiau dėmesio pradeda skirti naujų sąlygų plėtotei demokratinėms vertybėms įtvirtinti. Kaip tik tai kelia klausimų ir žiniasklaidai: kaip būti matomai, kaip profesionaliai informuoti, kaip išlikti atsparia institucija ir atsispirti skaitmenizacijos keliamoms įtampoms?

Tolygiai mažėjantis pasitikėjimas žiniasklaida gali būti intelektualiai aktyvesnės visuomenės požymis. Kita vertus, tyrimai atskleidžia, kad „pasitikėjimo“ samprata keičiasi – žmonės neretai linkę pasitikėti tais medijų kanalais, kuriuose „mato“ savo gyvenimo atspindį, arba, kitaip tariant, randa tai, kas patvirtina jų turimus įsitikinimus ar požiūrį. Vis dėlto įrodyti tiesioginę alternatyvaus turinio įtaką grupių ir santykių poliarizacijai yra ganėtinai sunku.

Visuomenės poliarizaciją lemia ne vienas, o keletas veiksnių. Tarp jų – sociodemografinė nelygybė ir tapatybiniai skirtumai, kurie ryškiausiai atsiskleidžia informacijos šaltinių pasirinkimų įvairovėje.

Standartiniai epistemėmis dorybėmis, įskaitant faktiškumą ir objektyvumą, grindžiami pasaulio aiškinimai, kuriais remiasi profesionali žurnalistika ir mokslas, pirmiausia kreipia dėmesį į empiriką, t. y. klausia, ką sako faktai. Skrupulingumas, griežtumas ir objektyvumas įprastai laikomi epistemėmis dorybėmis, kuriomis teoriškai remiasi žurnalistika ir mokslas. Kita vertus, išeitos tiesos visuomenėje vis labiau ryškėja, kad šis dorybių sąrašas yra neišsamus ir turi būti papildytas naujais, labiau į moralinę atsakomybę orientuotais ir bendrabūvį palaikančiais principais, tokiais kaip teisingumas (angl. *fairness*), empatija (angl. *empathy*), bendradarbiavimas ir bendrakūra (angl. *co-creation*), pagalba ir diskretiškumas (angl. *care*), sutaikinimas (angl. *conciliation*) ir netgi nuolankumas.

Kalba yra pagrindinis periodinės žiniasklaidos įrankis, tiksliau tariant, tekstas, kurį konstruoti mokoma ir mokomasi, kad naujienos turinys raštu, garsu ir vaizdu kuo efektyviau pasiektų auditorijas. Nekokybiški žiniasklaidos pranešimai, kuriems stinga taisyklingumo, aiškumo ir logikos, gali lemti vartotojų nepasitikėjimą, todėl tikslinga kelti reikalavimus abiem komunikacijos šalims – ir informacijos rengėjui bei skleidėjui, ir vartotojui. Informaciniam raštingumui plėtoti skirti tyrimai ir projektai rodo, kad iki šiol daugiausia orientuotasi į auditorijos pasirengimą kritiškai mąstyti. Vis dėlto atitinkamas pasirengimas būtinas ir redaktoriui, žurnalistui, žiniasklaidos priemonės rinkodaros specialistui.

2.4.1. Iššūkiai informaciniam integralumui

Apžvalgoje *Medijų vartotojų požiūriai: Lietuvos auditorijos poliarizacija* (2023), atlikus 1 000 respondentų apklausą, nagrinėjama Lietuvos žiniasklaidos auditorijos poliarizacija. Analizuojamas ryšys tarp žiniasklaidos vartojimo įpročių ir požiūrio į įvairias problemas, įskaitant pasitikėjimą žiniasklaida, politines nuostatas dėl Europos Sąjungos ir NATO, tikėjimą sąmokslo teorijomis ir požiūrį į žmogaus teises (ypač LGBTQ+ asmenų teises). Tyrime pabrėžiama, kad visose žiniasklaidos vartotojų grupėse vyrauja teigiamas požiūris į ES ir NATO, nepaisant didesnio alternatyviosios žiniasklaidos vartotojų skepticizmo. Reikšmingų skirtumų pastebima vertinant žmogaus teises: „Laisvės TV“ žiūrovams būdingos liberalesnės pažiūros negu alternatyviosios žiniasklaidos vartotojams, kurie dažniau laikosi tradicinių pažiūrų. Kaip teigiama, poliarizacija egzistuoja, tačiau ji nebūtinai lemia kritinį Lietuvos visuomenės susiskaldymą. Vis dėlto susirūpinimą kelia dezinformacijos ir propagandos potencialas daryti įtaką žiniasklaida nepasitikintiems asmenims. Nors žiniasklaidos vartojimo įpročiai ir politinės bei socialinės nuostatos susiję, sunku nustatyti priežastinį ryšį: asmuo, turintis išankstinę nuostatą pagrindinės žiniasklaidos atžvilgiu, gali rinktis tokį socialinį tinklą ar paskyrą, kurie atitinka jo subjektyvų požiūrį, – tai veikiau įsitikinimų patvirtinimo, o ne kritiškumo pavyzdys. Tikėtina, kad asmenys iš pradžių pasirenka jų įsitikinimus atitinkančią žiniasklaidą ir tikisi, kad šis kanalas tuos įsitikinimus stiprins.

2.4.2. Socialinę atskirtį patiriančių grupių vaizdavimas žiniasklaidoje

„Mediaskopo“ atliktame tyrime pateikiama išsami įvairių tautinių mažumų matomumo ir vaizdavimo Lietuvos žiniasklaidoje analizė, apimanti laikotarpį nuo 2021 m. rugpjūčio iki 2023 m. lapkričio mėn. Duomenys rodo kiekvienos

grupės paminėjimų dažnumą, išryškina ukrainiečių, rusų ir lenkų matomumą žiniasklaidoje. Taip pat analizuojamas šių grupių vaizdavimo pobūdis, teigiami ir neigiami naratyvai, susiję su kiekviena tautine mažuma.

Nuo 2021 m. rugpjūčio iki 2023 m. lapkričio mėn. Lietuvos žiniasklaidoje dažniausiai buvo minimi ukrainiečiai (44 118 paminėjimų), rusai (28 450 paminėjimų) ir lenkai (19 711 paminėjimų).

Nuo 2022 m. pavasario lenkų tautinės mažumos matomumas gerokai išaugo. Teigiamai buvo atspindimi lenkiškų pavardžių rašybos asmens tapatybės dokumentuose pakeitimai, teigiami politinių veikėjų, tokių kaip teisingumo ministrė Ewelina Dobrowolska ir Vilniaus rajono meras Robertas Duchnevičius, įvaizdžiai, Ministrės Pirmininkės Ingridos Šimonytės ir Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos komunikacija dėl švietimo gimtąja kalba. Pastebėta, kad sumažėjo konfrontacinių naratyvų ir tariamų grėsmių lenkų diasporai, galimai susijusių su Lietuvos lenkų rinkimų akcijos-Krikščioniškų šeimų sąjungos veikla.

Pastaraisiais metais padaugėjo neigiamos informacijos apie Lietuvoje gyvenančius baltarusių tautybės asmenis, dažnai vaizduojant juos kaip grėsmę nacionaliniam saugumui ar lietuvybei. Ataskaitoje pažymima, kad Valstybės saugumo departamento komunikacija apie Lukašenkos režimo ir „litvinizmo“ ideologijos keliamas grėsmes, perfiltruota per žiniasklaidą ir nacionalistiškai nusiteikusių politikų teiginius, įgauna daugiau neigiamų emocinių atspalvių. Lietuvos pagrindinė žiniasklaida iš esmės nedalyvauja dekonstruojant tariamą „litvinizmo“ pavojų, o šio reiškinio kaip tariamos grėsmės pristatymas nacionalistiniu aspektu prisideda prie politinės įtampos. Teigiamą informaciją apie baltarusius Lietuvoje pirmiausia lėmė Sviatlanos Cichanouskajos biuro ir baltarusių diasporos organizacijų veikla. Šiame kontekste S. Cichanouskajai su komanda nusprendus išsikelti iš Vilniaus į Varšuvą, Lietuvos žiniasklaida pateikė kelias tokio sprendimo priežastis, tačiau iki tol per mažai dėmesio skyrė palaipsniui didėjusiai įtampai dėl S. Cichanouskajos veiklos Lietuvoje.

Ataskaitoje atkreipiamas dėmesys į selektyvų etninės kilmės paminėjimą pranešimuose apie nusikaltimus, keliantį susirūpinimą dėl galimo išankstinio nusistatymo teisėsaugos institucijų komunikacijoje ir jo poveikio visuomenės požiūriui į mažumas.

Ataskaita *Visuomenės nuostatos etninių, religinių, migrantų ir kitų socialinių grupių atžvilgiu Lietuvoje 2023 m.* (LSMC Sociologijos institutas ir *Diversity Development Group*) parengta remiantis 2023 m. atlikta 1 018 Lietuvos gyventojų apklausa. Ataskaitoje pateikiamos šios išvados: 1) socialinė distancija daugumos socialinių grupių atžvilgiu didėja, 2) žiniasklaida ir toliau atlieka lemiamą vaid-

menį formuojant visuomenės nuostatas; 3) vis dar vyrauja įsitikinimas, kad pabėgėliai dažniau daro neigiamą, o ne teigiamą poveikį visuomenei ir valstybei.

2.4.3. Viešosios erdvės veikėjų balsai – žiniasklaida suinteresuotųjų akimis

Žiniasklaidos darbuotojai, viešosios erdvės stebėtojai ir kiti jos dalyviai kritiškai reflektuoja savo veiklą, o jų įžvalgos padeda kurti išsamesnį vaizdą, atskleidžiantį viešosios erdvės problemas. Autentiškos žurnalistų, nuomonės formuotojų ir ekspertų įžvalgos atskleidžia aspektus, kurių neaprėpia vien reitingai: įvairovę (ar jos trūkumą), poreikį kurti konfliktus ten, kur galbūt jų nėra, nuolatinį laiko spaudimą ir iš praeities besitęsiantį ideologinio fronto kovotojo šešėlį. 2023–2025 m. vykdant TRANSINTEGRAL projektą surinkti apklausų ir interviu duomenys suteikia galimybę išgirsti pačių medijų rinkos dalyvių balsus. Kokius kliuvinius ir sprendimus dalyviai mini?

Reitingai. *[...] tu visą laiką galvoji, koks tavo bus laidos reitingas, dirbdamas, koks tavo žiūrimumas, ten „click'ai", atsisiuntimų rodikliai, tave visą laiką redakcija spaudžia tai turėti omeny, kad tu negali daryti temų, kurios negeneruoja žiūrimumo, negeneruoja reitingo, nes tu tiesiog tapsi nekonkurencingu ir neįdomiu, sakykim, auditorijai. O tos poliarizuojančios temos, tokios kultūrinių karų ideologinių karų temos, jos poliarizuoja ir visą laiką matai, kad jos už savęs turi galimybę padidint tą reitingą, nes konfliktas pritraukia dėmesį [...].* (Žurnalistas, žurnalistė)

Ideologinio fronto kariai. *Kartais mano kolegos ir aš „tame tarpe" tampam tokiais ideologinio fronto kariais, o ne tiesiog tais nuolankiais, garbingais atskleidėjais kažkokio fakto. Dažnai vis tiek galvojam, kokiame kontekste tas faktas ir tas kontekstas, nu, tau irgi reiškia, kas pasakė, kaip pasakė, ką pasakė, tai ne tik faktas svarbus tampa. Tai man atrodo, tas jaučiasi ir to kaina turbūt, gal sakyčiau net ir mažėjantis pasitikėjimas žiniasklaida, žmonės jaučia, kad žurnalistikoj, nu, toks, sakykim, stūmimas savo tiesos, savo nuomonės irgi nėra svetimas.* (Žurnalistas, žurnalistė)

Įvairovės stoka. *Aš matau daug tingėjimo. Tingėjimo paieškoti įvairovės. [...] Žiniasklaida tingi dėti pastangų į kokybišką turinį, jeigu daro vizualines laidas, tai kuo paprasčiau, kad būtų kuo pigiau. Tiesiog yra per daug žinomų, tų jau vadinamųjų žinomų žmonių, kurie yra nusibodę, niekam neįdomūs bendrąja prasme, eteryje žiniasklaidoje jų per daug, sukasi tie patys žmonės, ratais, kvadratais [...]. Tai skatina žmones ieškoti kažko kito. Tada jie po truputį*

nusigręžia nuo tradicinės žiniasklaidos. Jie tą kažką kito randa socialiniuose tinkluose [...]. (Žurnalistas, žurnalistė)

Konflikto aštrinimas. *[…] labai daug žurnalistų daro viską, apie viską ir nesigilina. Nu, neturi laiko tiesiog įsigilinti kažkokia tema. Ir kas tada „gaunasi"? Jie daro, pavyzdžiui, reportažą ar kažką pakalbina, vieną pakalbina, kitą ir tiek. Bet savo kažkokios ekspertizės neturi ir negali, pavyzdžiui, pasakyti, kad, va, šita pusė, ne, čia yra netiesa. Arba čia manipuliuoja ir taip toliau. Nes labai lengva: viena, kita pusė. Tai vat tas konfliktas nuo to ir […]. Bet problema ta, kad, nu, po tų visų dalykų […] žmonės ir išeina dar labiau poliarizuoti. […] Dabar susimąsčiau – turbūt per paskutinius metus nesu mačius nė vieno žurnalistinio kūrinio, nė vieno, kur, pavyzdžiui, pabandytų žurnalistas sutaikyti ir kažkaip rasti kompromisą tarp už partnerystę, pavyzdžiui, ir prieš. […] Nežinau, gal čia nėra žiniasklaidos vaidmuo. Neįsivaizduoju. Bet kad mes kartais* [linkę – aut.] *užaštrinti kampus, kurie nėra aštrūs, tai yra faktas.* (Žurnalistas, žurnalistė)

Poliarizuojantys atvejai atspindimi per vėlai. *Kaip atrodo, kaip visuomenę poliarizuojantys atvejai patenka į žiniasklaidą?* (Tyrėjas, tyrėja)

Man netgi atrodo, kad galbūt jie patenka per vėlai, nes, tarkime, jau kai pradeda kalbėti apie Stambulo konvenciją, tai vadinasi, kad jau kažkas ginčijasi [...]. Ir jau tai yra per vėlu [...] kažkaip tai nušviesti, tik neįtikinti, bet nušviesti tai adekvačiai, nes tada jau jie turi [...] pažiūras, paskaitę, kad Stambulo konvencija reiškia tą, ten septyniasdešimt dvi lytis ar panašiai, ar kaip ten yra kalbama. Tai tada, kai žmonės pradeda kalbėti ir ginčytis, tai tada ir patenka, ir jau tada šiek tiek per vėlu. (Žurnalistas, žurnalistė)

Laisvė ir padrąsinimas sakyti, ką galvoji. *[…] žurnalisto misija yra drąsinti žmones, kad jie būtų laisvi pasakyti, ką jie galvoja, ir nebijotų pasakyti tai, ką jie galvoja, jeigu tai prieštarauja, sakykim, kažkokiai oficialiai pozicijai ar dar kažkam […]. Nes kartais […], kas teisus, pasimato tik po daug metų. Tai priimti […] visuomenę kaip gyvą organizmą, turėt drąsos, man atrodo, iš žiniasklaidos pusės, nebijoti bendrauti su žmonėmis, kurie tau nepatinka, kurie kitaip galvoja negu tu.* (Žurnalistas, žurnalistė)

Internete kuriamo turinio priežiūra. *Kaip atrodo, ką tradicinė žiniasklaida galėtų padaryti, kad poliarizaciją mažintų visuomenėje?* (Tyrėjas, tyrėja)

[…] paieškoti daugiau įvairovės, investuoti daugiau į kokybę, į formas, kaip tą savo tradicinį turinį paskleisti toms visuomenės grupėms, kurios galbūt mažiau yra linkusios vartoti žiniasklaidą. Pavyzdžiui, sakykim, jaunimas.

[…] Ir viskas, daugiau nelabai ką tradicinė žiniasklaida gali padaryti. Aš tai galvoju, kad čia valstybė turėtų imtis daugiau atsakomybės apskritai stebėti turinį internete […], man kelia nerimą, kad šiandien bet kas gali būti turinio kūrėjais tokiose platformose kaip ten „TikTok" ar „Youtube" ir valstybė tiesiog yra bejėgė; mes esam visiškai paleidę tuos kūrėjus kalbėti „Youtubuose", „TikTokuose" be jokios atsakomybės už savo žodžius, jie gali, va štai, pasisodinti avį ir sakyti, kad čia yra arklys. Ir visi žiūri, visi gi supranta, kad čia avis, bet sako, kad arklys, ir visiems gerai. […] žmogus nebeatsirenka informacijos ir va čia turi labai didelę įtaką nereguliuojami laisvai paleisti interneto įvairūs kūrėjai, iš kurių mes, kaip valstybė, bendrąja prasme, dar negebam išreikalauti jokios atsakomybės už tai, ką jie sako. (Žurnalistas, žurnalistė)

Kokybiško turinio prieinamumas. *[…] mes čia kalbam labai tokioj gražioj perspektyvoj apie tą visuomenės integralumą, apie kokybišką informaciją, tai tas, kuris negali […] mokamo turinio įsigyti, nusipirkti tą prenumeratą, jis yra apribotas tos kokybiškos, išsamios informacijos gavimo, nepaisant tam tikrų portalų, nacionalinio transliuotojo, kur nemokama yra.* (Nuomonės formuotojas, nuomonės formuotoja)

Ekspertų įvairovė ir naujų ekspertų paieška. *[…] padėtų iš tikrųjų naujų veidų, naujų žmonių, naujų nuomonių išsilyginimas, nes, na, vis tiek, jeigu […] pagalvosime, ekonomiką kas komentuoja, prisiminsit dvi, tris, keturias pavardes, kas komentuoja politiką, vėl bus dvi, trys, keturios pavardės […], vis dėlto tų veidų yra mažai, tai aš manau, tas tokio, na, šviežaus, intelektualinio jaunų žmonių atėjimo, […] kitų tiesiog žmonių turėtų ateit ir, aišku, turėtų galbūt, na, profesionalumo daugiau būti.* (Nuomonės formuotojas, nuomonės formuotoja)

Skirtingų pažiūrų žmonių suartinimas. *Kadangi socialiniai tinklai darosi vis menkiau valdomi, tai irgi vis sunkiau yra valdyti tuos netikros informacijos srautus, tai man atrodytų, kad vis dėlto kažkokia valdysena […] galėtų padėti, bet tai yra tikriausiai neįgyvendinamas uždavinys […]. Kai kalbama apie miestus ir poliarizaciją, tai sakoma, kad reikia mažinti socialinę atskirtį ir kad reikia tuos žmones fiziškai, fizinėje erdvėje priartinti, pamėginti, kad tos visiškai skirtingos auditorijos susidurtų kažkokiuose renginiuose arba kažkokiose šventėse ir panašiai, bet tie susidūrimai Lietuvoje gana neigiamai rezonuoja.* (Nuomonės formuotojas, nuomonės formuotoja)

Prisitaikymas prie naujos realybės. *Žiniasklaida egzistuoja, ji kinta, lyginant su tuo, kas buvo prieš dešimt metų arba prieš socialinius tinklus. Kinta gana smarkiai ir gana sparčiai. Mano nuomone, ne visada spėja prisitaikyti prie tų*

pokyčių, kurie ateina patys, nelaukdami. [...] Visas kitas sociumas eina kaip banga ir žiniasklaida gali daryti, ką nori, ji yra toje bangoje. Ji bandė priešintis, neigdama socialinius tinklus, ginčydama, kad „blogeriai" tai ne žurnalistai. Ir jinai teisi, jeigu žiūrime tais tradiciniais profesiniais kriterijais, kas yra žurnalistas, kas yra žiniasklaidos priemonė... Tai niekur nedingo, tačiau tai niekam nebeįdomu. Atsiradus tai vadinamajai „folk" žiniasklaidai ar socialiniams tinklams, viskas kinta. Ir tai vyksta natūraliai – niekas prieš nieką čia nesusimokė, niekas nenori tos „mainstryminės" žiniasklaidos nei pakeist, nei panaikint, tiesiog vystosi tinklai. […] Nereikia priešintis tam, kas vyksta. Reikia bandyti suprasti, kas vyksta. (Ekspertas, ekspertė)

Erdvė pilietiniam forumui. *Yra tokie nedidukai ir televizijos kanalai. Jie savo vaidmenį iš dalies atlieka. Gali turėti ir kitokią nuomonę, bet jie neišvengia tam tikrų konvulsijų. Tam tikrų isterinių gaidų, tam tikro propagandinio stiliaus, nes mėginama atsakyti tuo pačiu arba net aštriau. Mažesni persūdo dar labiau.* [Žemaitaičio kaip kovotojo įvaizdį – aut.] *kūrė tos nedidutės televizijos, socialiniai tinklai. [...] Tai veikia. Tas protesto elektoratas, matydamas susiaurėjusią viešąją erdvę oficialiuose kanaluose ir jais nepasitikėdamas, jis tai priima kaip tiesos žodį. O diskusijos, tokios pilietinės diskusijos, pilietinio forumo ir nėra. Nėra erdvės pilietiniam forumui*. (Ekspertas, ekspertė)

TRANSINTEGRAL tyrime apklaustų valstybės pareigūnų, tarnautojų ir politikų (Seimo narių) nuomones galima apibendrinti taip:

- Lietuvos žiniasklaidos teisinis reglamentavimas neanalizuojamas, o teisės aktai priimami neatlikus išsamaus situacijos tyrimo;
- valstybės parama žiniasklaidai yra fragmentiška ir nekoordinuojama, teikiama keliais kanalais: tiesiogiai skiriant lėšų per Medijų rėmimo fondą, tiesiogiai finansuojant LRT, teikiant valstybės ir savivaldybių įmonių bei įstaigų užsakymus žiniasklaidai (perkant vadinamąsias viešinimo paslaugas) arba skelbiant reklamos pranešimus;
- Europos Sąjungos reglamentai, susiję su audiovizualinės žiniasklaidos reguliavimu, reklamos paslaugomis ir žiniasklaidos laisvės užtikrinimu, nėra nuosekliai įgyvendinami Lietuvoje;
- būtina atsižvelgti į tai, kad regionai negali virsti informacinėmis dykumomis: rajonuose turi būti palaikomi laisvi informaciniai mainai ir stiprinama naujienų žurnalistika;
- Lietuvoje nėra stiprios žurnalistų profesinės sąjungos, o žurnalisto teisės ir veiklos garantijos neapibrėžtos Visuomenės informavimo įstatyme ir susijusiuose įstatymuose.

* * *

Kas žiniasklaidai svarbiausia poliarizuotoje visuomenėje?

Ko ji turi siekti, kad nepablogintų situacijos, o padėtų ją gerinti?

Apie visuomenės atsparumą dabar kalbama labai daug, o integralios informacijos sistemos palaikymas čia įgyja ypatingą reikšmę. Visuomenės atsparumas neretai įsivaizduojamas ir suprantamas kaip „turėti žinių“. Tai, be abejo, reikalinga, tačiau vien žinojimo neužtenka – dar svarbiau suprasti reiškinius, matyti priežastinius ryšius, gebėti priimti sprendimus. Ir veikti.

Taigi verta kryptingai stiprinti analitinės žurnalistikos vaidmenį, jos aiškinamąją funkciją ir vietos naujienų aprėptį. Būtent tokia žurnalistika užpildo informacijos vakuumą, kuriame dažnai tarpsta dezinformacija.

TRANSFORMACIJŲ KONTEKSTAS IR PERSPEKTYVOS

Visuomenės informacinis integralumas yra savotiškas idealas, kurio nuolat siekiama, tačiau jam taip ir lemta likti svajone ar iliuzija. Utopijos visada buvo svarbia mąstymo apie visuomenės sąrangą dedamąja. Viena vertus, idealizuotų koncepcijų kritinis vertinimas dažnai tampa postūmiu, skatinančiu ne tik refleksijas, bet ir socialinius pokyčius. Kita vertus, mesianistinės nuostatos ir utopinių tikslų suabsoliutinimas visuomenę neretai nuveda pragaištinga linkme, tai liudija ne tik komunizmo ar nacizmo istorinė patirtis. Siekdami informacinio integralumo, neišvengiamai susiduriame su pamatiniu prieštaravimu tarp vieningos, darnios bei stabilios visuomenės idealo ir susiskaldžiusios, prieštaravimų neišvengiančios bei nepastovios visuomenės realybės. Esama pavojaus, kad integrali visuomenė, saugodamasi konfliktų, užsisklęs, taps savo įsitikinimus konservuojančia sistema, kurioje neliks vietos dinamiškumui ir socialinėms inovacijoms. Absoliučiai integrali visuomenė tik saugo esamą padėtį, kuri toli gražu nėra ideali, todėl, aiškinantis visuomenės informacinio integralumo sampratą ir jos įgyvendinimo siekius, svarbu iš karto įsisąmoninti, kad integralumas neturėtų virsti dogma, kurią galima įdiegti vien įstatymu. Čia pravartu prisiminti išmintingą Johno Stuarto Millo (1995) ištarmę: „Dogma tampa tik formaliu išpažinimu, kuris neveiksmingas gėrio atžvilgiu, bet užima vietą ir neleidžia augti jokiam tikram ir išjaustam įsitikinimui, besiremiančiam protu ar asmenine patirtimi.“ Visuomenės integralumas siektinas tinkamai formuojant mokyklų programas ir politinės komunikacijos studijas aukštosiose mokyklose.

Taigi kaip šiandien derėtų mąstyti apie informacinį integralumą? Visuomenės transformaciją žadina ne tik skaitmeninės inovacijos, platformizacijos procesai ir geopolitikos lūžiai, bet ir jos nepasitenkinimas įvairaus lygmens valdžios institucijų atsakomybės stoka.

1.

Į visuomenės informacinius poreikius pažvelgėme remdamiesi amerikiečių sociologo, sociologijos klasiko Talcotto Parsonso (Talcott Parsons) pasiūlytu AGIL (angl. *Adaptation, Goal Attainment, Integration, and Latency*) modeliu. Parsonso teigimu, šios keturios funkcijos lemia bet kokios socialinės sistemos stabilumą ir išlikimą. Modelis leidžia *informacinio integralumo* sąvokai suteikti platesnį kontekstą.

Prisitaikymas (angl. *adaptation*) pirmiausia siejamas su visuomenės ekonomine sistema, išteklių panaudojimu ir infrastruktūra. Kiek visuomenė yra socialiai vieninga, kiek ji geba spręsti skurdo ir aplinkosaugos problemas?

Ar medijos geba šias problemas tinkamai atspindėti? Lietuvos kontekste prisitaikymo funkcija vertintina prieštaringai – per daugiau negu tris dešimtmečius šalis neteko maždaug trečdalio gyventojų, o tai liudija didelės visuomenės dalies adaptavimosi sunkumus. Emigracijos mastai atskleidžia, kad dalis žmonių neprisitaikė prie kintančios gyvenimo tikrovės.

Tikslų siekimas (angl. *goal attainment*) yra politinės sistemos ir sprendimų priėmimo klausimas. Čia svarbiausios būtų politinio pastovumo, sklandaus valdžios perdavimo ir korupcijos suvaldymo problemos. Ar visuomenė turi ją telkiančių tikslų? Kiek tie tikslai prieštaringi? Medijos dažnai simuliuoja sprendimų priėmėjo vaidmenį, todėl natūraliai kyla klausimas, kiek toks medijų savarankiškumas prisideda prie visuomenės demokratinės brandos. Nepriklausomybę atkūrusi Lietuvos valstybė ir jos politinis elitas gebėjo aiškiai artikuliuoti su šalies saugumu susijusius tikslus (narystė NATO ir ES) ir juos sėkmingai įgyvendinti. Ekonominių ir socialinių siekių formulavimas buvo ne toks aiškus, o jų įgyvendinimą sunkiau pamatuoti.

Integracija (angl. *integration*) rodo visuomenės gebėjimą susitelkti ir tarpusavio solidarumą. Ar teisinė sistema, socialinės normos ir visuomeninės vertybės atsispindi medijose? Ar medijos skaido, ar telkia? Per kelis dešimtmečius Lietuvoje kilusios krizinės situacijos išryškina prieštaringus scenarijus. Vidinės valstybės krizės aštrina politinius nesutarimus, o išorės grėsmės atskleidžia visuomenės gebėjimą susitelkti. Kita vertus, gilėjantys socialiniai skirtumai liudija, kad dalis visuomenės jaučiasi palikta nuošalyje, nustumta nuo galimybės dalytis bendruoju gėriu. Tai tiesiogiai sietina su prisitaikymo problemomis ir jų (ne)sprendimu.

Sistemos palaikymas (angl. *latency/pattern maintenance*) rodo visuomenės atsparumą ir gebėjimą perteikti savo vertybes ateities kartoms. Tai švietimo, kultūros ir religijos sfera. Ką joje veikia medijos? Lietuvos atveju visuomenės pokyčiai ir socialinio pastovumo stygius apsunkina pastangas palaikyti sisteminį žiniasklaidos veikimą ir susijusių sistemų tarpusavio darną. Kita vertus, piliečiai linkę palaikyti ir puoselėti tik tas socialines sistemas, kuriomis pasitiki. Kaip rodo gyventojų nuomonės apklausos, per kelis dešimtmečius pasitikėjimas žiniasklaida Lietuvoje dramatiškai sumažėjo. Tai komplikuoja žurnalistų pastangas prisidėti prie sistemos palaikymo.

Visuomenės informaciniai poreikiai ir lūkesčiai, įgyvendinant šias AGIL funkcijas, jau yra nusistovėję. Dažniausiai informacija naudojama ne tik tam, kad padėtų įgyvendinti AGIL funkcijas, bet ir tam, kad patvirtintų jau egzistuo-

jančias ir įsišaknijusias nuostatas. Principų analizė – nuostatų ir taisyklių aiškinimasis – geras kelias, tačiau nepakankamas. Kaip matyti, principus galime „iškoduoti“, suskaičiuoti jų atspindžius teisės aktuose, medijų politikos dokumentuose ar žiniasklaidos tekstuose. Ne mažiau svarbu suprasti, kas žmones skatina juos taikyti. Ar taip elgiamasi todėl, kad „taip reikia“ – tokios taisyklės, tokie susitarimai, tokia tvarka, tokie reikalavimai? O gal todėl, kad tai kyla iš vidaus – iš įsitikinimo, iš vidinio jausmo, kad būtent taip veikti yra svarbu ir teisinga? Vis dėlto susidūręs su neteisingumu, pavyzdžiui, korupcija, įskaitant žiniasklaidos papirkimo atvejus, informacijos vartotojas nusivilia.

2.

Į visuomenės informacinių poreikių tenkinimą žvelgdami bendrame socialiniame kontekste, turėtume įvardyti veikėjus, kurie patys yra visuomenės dalis, tačiau atlieka ypatingą vaidmenį organizuodami viešąją erdvę ir daro jai reikšmingą įtaką. Tai:

- valstybės institucijos,
- politinės organizacijos,
- verslas,
- žiniasklaida.

Valstybės administracinės institucijos turėtų atlikti tarsi neutralų vaidmenį, saugoti egzistuojančią politinę ir teisinę sistemą, bet kartu būti pasirengusios ją reformuoti, atsižvelgdamos į demokratiniu keliu valdžią pasiekusių politinių jėgų nuostatas. Visuomenės vidinis ir išorinis saugumas, harmonijos siekis ir pastovumas būtų svarbiausi administracinių institucijų siekiai. Šiame kontekste ryškėtų ir valstybės institucijų noras naudotis žiniasklaida kaip pilietinės informacijos mašina.

Vis dėlto administraciniai aparatai dažniausiai tik teoriškai atsiriboja nuo politinių įtakų; biurokratų siekiai palaikyti rutiną lemia vienokias ar kitokias politines preferencijas, įprastai naudingas valdžioje esančioms politinėms jėgoms, siekiančioms vienus pareigūnus keisti kitais, naudojantis teisės aktų trūkumais ir „demokratine“ naujakalbe, todėl dera atkreipti dėmesį į mechanizmus, kurie riboja administracinę valstybės įtaką žiniasklaidai ir brėžia aiškias ribas tarp neutralaus pilietinio informavimo poreikio ir piktnaudžiavimo administravimo galimybėmis. Be to, žiniasklaida turėtų būti suinteresuota ne tiek priimti šūkius ir pažadus apie „reformas“ ar modernizavimą, kiek įsigilinti, kas iš tikrųjų slypi politikų ir valdininkų deklaracijose, ir aiškintis galimas sprendimų pasekmes, užuot virtusi politinių viešųjų ryšių tarpininke visuomenėje.

Politinių organizacijų (dažniausiai tai politinės partijos) veiklą lemia politinės konkurencijos logika ir siekis įgyti valdžią, kuri naudojama savai visuomenės vizijai įgyvendinti. Politinių organizacijų veiklos pobūdžiui tradiciškai didžiausią įtaką daro ideologiniai motyvai, tačiau kompromisų svarbą pabrėžianti šiuolaikinė politika tolsta nuo ideologinio tyrumo idealų. Pragmatiškumas riboja ir kitą tradiciškai svarbią politinių organizacijų funkciją – politikų atranką ir jų asmeninių savybių išbandymą.

Politinių organizacijų galimybės tiesiogiai daryti įtaką masinei auditorijai yra gana ribotos vien todėl, kad visuomenė dažnai nepatikliai vertina politines organizacijas ir jomis menkai pasitiki. Nenuostabu, kad savo tikslams siekti politikai dažniausiai pasitelkia žiniasklaidą kaip tarpininkę, taip informuodami apie savo planus ir siekdami įtikinti visuomenę bei gauti jos paramą. Politinių organizacijų siekis „įdarbinti" medijas toli gražu ne visada dera su visuomenės interesais ir žiniasklaidos misija informuoti apie visus politinės scenos veikėjus. Situaciją dar labiau apsunkina versliniai žiniasklaidos interesai, t. y. jos poreikis gauti pelną. Juo labiau, kad politinės partijos, neva neturinčios teisės pagal Visuomenės informavimo įstatymą steigti savo žiniasklaidos priemonių, suinteresuotos mokėti už joms reikšmingos informacijos viešinimą.

Verslas būtų bene racionaliausiai organizuota visuomenės dalis, aiškiai įvardijanti savo interesus ekonomikoje, politikoje, socialiniame gyvenime ir valstybės valdyme. Atskirų grupių tarpusavio konkurencija iš dalies apsaugo nuo visiško politinio valstybės užvaldymo, tačiau skatina verslo grupes įgyti kiek įmanoma didesnę įtaką politikoje. Verslo dėmesys žiniasklaidai yra daugialypis: medijos gali būti pelno šaltinis, įtakos įrankis ar įvaizdžio kūrimo mašina, todėl skirtingoms verslo įmonėms ar grupėms naujienų medijų palankumas (kad ir kokia forma būtų išreikštas – net ir tylėjimu vietoj kritikos) yra siekinys. Verslui nelengva atsisakyti pagundos turėti save išlaikančią įtakos mašiną, kuri dar ir duoda pelną. Lietuvos žurnalistų sąjunga per pastaruosius dešimt metų glaudžiai bendradarbiavo su verslo įmonėmis rengdama seminarus ar mokymus žurnalistams, t. y. sudarydama sąlygas netiesioginei reklamai, todėl kyla klausimų dėl žiniasklaidos vaidmens etinės sampratos. Lietuvos žurnalistų, net ir įgijusių panašų universitetinį išsilavinimą, profesinė terpė taip pat yra susipriešinusi.

Periodinė žiniasklaida dažnai įsivaizduojama kaip specialus visuomenės institutas, istoriškai įgijęs ypatingas teises ir vykdantis specialią socialinę misiją, tačiau verslo interesai niekur nedingsta – pelno siekis neretai tampa svarbiausiu veiklos varikliu, iškraipančiu žiniasklaidos privilegijų ir pareigų pusiausvyrą.

Vienu iš svarbiausių medijų nepriklausomybės iššūkių tampa žiniasklaidos ryšys su politika ir verslo struktūromis. Žiniasklaida kaip verslas siekia teisiškai įtvirtinti savo privilegijas, o tai galima padaryti per ryšius su politikais. Žiniasklaida kaip visuomeninis institutas siekia patenkinti bendruomenių informacinius poreikius ir yra priklausoma nuo politikų kaip žinių šaltinio. Viena iš Lietuvos žiniasklaidos lauko problemų – siekis koncentruoti medijas. Pavyzdžiui, Lietuvos telegramų agentūrą įsigijo grupė, kuri valdo naujienų portalą delfi.lt; Baltijos šalių žiniasklaidos bendrovė „Ekspress Grupp" buvo įsigijusi lrytas.lt ir tik Konkurencijos tarybos sprendimu įpareigota skaitmeninį naujienų leidinį parduoti.

Socialinių medijų plėtra ir jų įtakos didėjimas tampa didžiule grėsme tradicinės žiniasklaidos pozicijai. Naujų verslo modelių paieškos ne pirmą kartą skatina žiniasklaidą iš naujo įvertinti naujųjų medijų įtaką ir jų keliamas grėsmes. Popierinė žiniasklaida taip pat kovojo su radiju, vėliau – su televizija. Dabar visos tradicinės medijos pabrėžia naujųjų informacijos modelių ydas ir grėsmes, pamiršdamos, kad anksčiau jos turėjo užtikrintą vadinamųjų „melagienų" platinimo monopolį ar informacijos getų kūrimo galimybes, kuriomis neretai piktnaudžiavo.

3.

Visuomenės politinį gyvenimą galima apibūdinti kaip nuolatinį susitelkimo ir atsiskyrimo procesą, kurio kraštutiniai būviai būtų įvardijami kaip diktatūra (visiškas susitelkimas) ir anarchija (visų susipriešinimas su visais). Neverta abejoti, kad politinės bendruomenės dažniausiai laviruoja tarp šių polių. Tokį požiūrį taikydami viešajai erdvei vertinti matytume visiškai integruotą informacinę visuomenę viename poliuje, o kitame – jos susiskaldymą į prieštaringų nuostatų besilaikančius ir dažnai net tarpusavyje nesikalbančius informacinius getus.

Naujosios technologijos ir nauji įrankiai tik dar labiau išryškina dar tradicinės žiniasklaidos viešpatavimo laikotarpiu atsiradusias žinių poliarizavimo tendencijas. Svarbu išsiaiškinti, kokie skirtingų veikėjų interesai pasireiškia šioje viešojoje erdvėje.

Pirmiausia reikėtų atkreipti dėmesį, kad visi viešosios erdvės veikėjai deklaruoja ištikimybę informaciniam integralumui, tačiau kartu siekia, kad visuomenė tvarkytųsi pagal jų konstruojamą ideologinį modelį ar būtų sukurta jiems asmeniškai palanki tvarka. Teisingos informacijos poreikio patenkinimas yra visuotinai pripažintas, tik teisingumas siejamas ne su faktiškumu, bet su ideo-

loginėmis nuostatomis. Tai, kad kai kurios žiniasklaidos priemonės skelbia turinčios faktų tikrinimo skyrius arba specialistus, visiškai nepatvirtina naujų redakcijų kompetencijų, juk pamatinis žurnalistikos kaip informacijos rinkimo ir pateikimo proceso principas yra informaciją tikrinti, todėl tokie pareiškimai negali būti laikomi išskirtine žiniasklaidos darbo naujove – tai turėtų būti kasdienė praktika. Vis dėlto, visuomenės informavimą sutapatinus su informacine kova, o visuomenės nuomonę pavertus svarbiausiu medijų taikiniu, šis klasikinis principas pamirštamas.

Apibendrinant informacinio integralumo paiešką, galima teigti, kad:

- Valstybės institucijos lyg ir būtų palankiausios informaciniam integralumui, nes susitelkusi visuomenė geba išvengti vidaus konfliktų, yra atspari išorinėms ir vidinėms grėsmėms ir linkusi perduoti savo vertybes ateities kartoms. Vis dėlto valstybės institucijos yra priklausomos nuo išrenkamų politikų įtakos. Politikų išrinkimui gali daryti įtaką demokratinius procesus gebanti stebėti ir vertinti naujienų žurnalistika, pavyzdžiui, nušviesdama konkursus į valstybės institucijų vadovų pareigas, viešuosius pirkimus ir reikšmingiausius sprendimus.
- Politinės organizacijos sklandų visuomenės funkcionavimą sutapatina su savo ideologinių nuostatų įsiviešpatavimu ir savos grupuotės buvimu valdžioje. Visuomenės poliarizacija yra viena iš svarbiausių sąlygų, leidžiančių opozicijai tikėtis ateiti į valdžią. Susiklosto padėtis, kai valdžios siekiančioms politinėms jėgoms visuomenės poliarizacija yra naudinga, tačiau, atėjus į valdžią ir pradėjus įgyvendinti naują programą, svarbiausia būtų pirmiausia sutelkti visuomenę ir nustatyti jai reikšmingus prioritetus. Demokratijoje rinkimų ciklai retai kada trunka ilgiau negu penkerius metus, todėl poliarizacija tampa nuolatiniu politinės kovos poreikiu.
- Verslui reikalinga stabili, garantijas suteikianti aplinka. Kaip ir valstybės institucijos, verslas pirmenybę turėtų teikti konsolidacijai ir telkimui, tačiau verslo bendruomenė tarpusavyje konkuruoja ne tik ekonominėmis priemonėmis, o atskiri veikėjai ieško būdų, kaip kurti sau palankiausią aplinką. Priklausomybė nuo politikų skatina verslą remti vienas ar kitas politines jėgas, daryti įtaką periodinei žiniasklaidai: papirkti, nupirkti, išpirkti. Tuomet verslas netiesiogiai remia visuomenės poliarizaciją. Kitas svarbus veiksnys – verslo tarpusavio konkurencija dėl vartotojų dėmesio. Reklamai skleisti dažnai pasitelkiami žiniasklaidos kanalai, o medijų populiarumas ir įtaka dažnai grindžiami poliarizacija.

- Žiniasklaida savo prigimtimi yra bene labiausiai poliarizuojanti visuomenės veikėja. Medijos naudojasi politikos pradėta gilinti visuomenės poliarizacija, kurią stiprina dar labiau. Galima sakyti, kad žiniasklaidos sistemoje yra visuomenės informavimo priemonių, kurios minta visuomenės informaciniu susiskaldymu. Besikuriantiems informacijos getams reikia specialiai juos aptarnaujančių medijų, o tai skatina plėtoti informacinę infrastruktūrą. Žiniasklaidos verslo logika reikalauja, kad vartojimas taptų įpročiu, o mąstanti ir kritiškai skirtingas nuomones vertinanti auditorija nėra ištikima. Alternatyvių informacijos šaltinių paieška rodo, kad vartotojai nebėra ištikimi vienam konkrečiam žiniasklaidos kanalui. Naujosios informacinės technologijos ir socialinės medijos išryškina šias tendencijas ir leidžia geriau suprasti poliarizavimo mechanizmą. Paradoksalu, kad, „demaskuodama“ naujųjų medijų ydas, tradicinė žiniasklaida kartu nejučia parodo, kur glūdi tų ydų šaknys.

PABAIGOS ŽODIS

Ši mokslo studija, grįsta tyrimu, leidžia įsitikinti *informacinio integralumo* sąvokos daugiaaspektiškumu. Aiškinantis informacinio integralumo specifiką medijų politikos lygmeniu, kitaip tariant, žvelgiant makrožvilgsniu, svarbu dėmesį sutelkti į teisinę aplinką, t. y. į teisės aktuose užkoduotus principus. Mezolygmeniu svarbu atspindėti integralumo siekį per kokybišką turinį ir įvairias turinio, šaltinių bei ryšių su auditorijomis sąsajas. Mikrolygmuo – piliečių į(si)galinimas: jų žinios, motyvacija ir pasirinkimai atsakingai veikti medijų ir informacijos prisotintoje aplinkoje. Šių dimensijų jungiamoji grandis – informacinį integralumą ir socialinę sanglaudą (angl. *social cohesion*) įtvirtinantys požymiai. Socialinis junglumas – į saviraiškos laisve, lygybe ir pasitikėjimu grįstų ryšių bendruomenėje plėtotę (taip pat ir per medijas) bei bendrojo gėrio siekį orientuota sąvoka. Iš čia kyla informacinio integralumo kaip informacijos turinio, komunikacijos proceso ir sistemos tikslumo, nuoseklumo ir patikimumo reikalavimas.

Kaip jau minėta, šiuolaikinė viešoji erdvė neturi vieno balso ir vieno centro, ir tai normalu žodžio laisvės požiūriu: ją kuria ir palaiko tradicinė žiniasklaida, socialiniai tinklai, alternatyvieji medijų kanalai, daugybė pavienių asmenų ir grupių, kalbančių apie savo interesus ir patirtis. Nacionalinį viešosios erdvės pobūdį iš dalies aktyviai formuoja medijų politikos vykdytojai (Lietuvoje vadinamąją savitvarką iš dalies koordinuoja kultūros ministras, o įstatymų leidėjas, svarstydamas teisėkūros iniciatyvas, atsižvelgia į žiniasklaidą kaip galios elementą). Neabejotinai aktyvios yra ir globalias madas bei savą kapitalistinę tvarką diktuojančios didžiosios socialinių medijų platformos – vadinamosios *Big Tech* bendrovės.

Visi šie viešojo gyvenimo dalyviai, tiesiogiai ar netiesiogiai dalyvaudami informacijos mainuose, siekia įsitvirtinti, būti pastebėti ir dominuoti. Analizuojant Lietuvos medijų kontekstą ir apžvelgiant teisinio, ekonominio ir socialinio gyvenimo ypatybes, išryškėjo, kad žiniasklaidos sektoriaus persitvarkymai, reaguojant į daugybinius globalizacijos ir skaitmenizacijos procesų iššūkius – platformų kapitalo koncentraciją ir dominavimą informacijos bei reklamos rinkoje, yra vieni iš veiksnių, darančių stipriausią įtaką ir prisidėjusių prie to, kas visuotinai laikoma *epistemine krize* (angl. *epistemic crisis*).

Kaip matyti šioje mokslo studijoje (2026 m. gegužės mėn.), žiniasklaidos sektoriaus ypatybes lemianti nacionalinė rinka ir jos bruožai įvairiose šalyse

neabejotinai skiriasi. Lygiai taip pat skiriasi ir žmonių informacijos vartojimo tradicijos bei įpročiai, jų pasitikėjimo socialiniais institutais laipsnis ir atsparumas dezinformacijai ar manipuliacijoms. Lietuvos medijų politika, stokodama sprendimų nuoseklumo ir palaikydama galios diskursą, sukelia daugiau socialinio disonanso, negu jo galėtų būti.

Kur link galėtų judėti žiniasklaida, kuri renkasi integralumą, ir ką dar reikėtų padaryti?

Neapibrėžtumo ir sparčiai kintančios informacinės aplinkos sąlygomis žurnalistams kaip niekada svarbu remtis pagrindiniais profesiniais principais: tikslumu, skaidrumu, atsakomybe ir nepriklausomumu. Šie principai, kaip nurodoma tarptautinėse gairėse (pavyzdžiui, UNESCO, *European Broadcasting Union*, Europos Parlamento ir Europos Tarybos 2016–2024 m. priimtuose teisės aktuose), išlieka kertiniai užtikrinant visuomenės teisę į patikimą informaciją. Vis dėlto skaitmeninės platformos, algoritminė turinio sklaida ir socialinių tinklų dinamika kelia naujų iššūkių, dėl kurių šiuos standartus būtina periodiškai peržiūrėti ir pritaikyti šiuolaikiniam kontekstui. Tai gali būti daroma tobulinant redakcijų vidinius procesus, reguliariai peržiūrint etikos gaires, rengiant praktines diskusijas redakcijose, atsižvelgiant į profesinių asociacijų rekomendacijas, taip pat peržiūrint ir tobulinant žiniasklaidos savitvarką.

Redakcijos turėtų darbo kokybės požiūriu įvertinti žurnalistikos vertybines normas, kurios skaitmeninėje erdvėje vis dažniau skatina kontroversijas, ir priimti redakcinę taisyklę: prieš pradedant plačiai skelbti apie diskusiją ar susipriešinimą, išpopuliarėjusį socialinių medijų platformose, nuspręsti, ar ši kontroversija yra pagrįsta (t. y. ar esama tikros faktinės ar mokslinės nesutarimo priežasties), o ne dirbtinai kuriama kaip informacinė manipuliacija. Tai neleistų manipuliatoriams įgyti nepagrįsto teisėtumo dėl žiniasklaidos dėmesio, padėtų atskleisti profesinius vertybinius principus, kuriais grindžiamas „abiejų pusių“ pristatymas, ir pateikiamus įvairius šaltinius įtvirtintų kaip tiesos paieškos praktiką, o ne kaip būdą patvirtinti antidemokratinius požiūrius. Tokie veiksmai gali prisidėti prie informacijos prieinamumo didinimo, sumažinti spragas, kurias užpildo dezinformacija, ir paremti demokratinių procedūrų veikimą.

Lietuvos nacionalinis transliuotojas, plėtojantis skaitmenizacijai, turėtų patikslinti savo misiją: a) nešališkumą traktuoti kaip objektyvią Lietuvos socialinių santykių stebėseną ir analizę, kuri leistų perteikti įvairius reiškinius nesant išankstinės nuostatos jų atžvilgiu; b) nustatyti aiškius ne tik politikos, bet ir ekonomikos bei kultūros turinio, laidų kūrimo ir naujienų atrankos kriterijus; c) sukurti profesionalią platformą – informacijos ir duomenų archyvą

(nepainioti su archyvinėms laidoms skirta skiltimi); d) naudodamasis valstybės biudžeto lėšomis suformuoti skaidrią darbuotojų įdarbinimo, jų kvalifikacijos vertinimo ir mokymo sistemą.

Žurnalistai gali aktyviai stiprinti informacijos integralumą skaitmeninėje erdvėje, tobulindami duomenimis grįstos ir tiriamosios žurnalistikos įgūdžius bei taikydami aiškias publikavimo praktikas. Tai reiškia, kad kiekvienoje publikacijoje turi būti aiškiai nurodyti pagrindiniai informacijos šaltiniai, užsakomojo turinio pobūdis, suinteresuoti finansavimo šaltiniai ir jų ryšiai, o kai įmanoma, pateikta nuoroda į susijusius duomenis ar archyvą. Šiais neapibrėžtumo laikais žurnalistai ypatingą dėmesį turėtų skirti tam, kad pateiktų faktus visapusiškame kontekste ir išvengtų kitų veikėjų manipuliacijų; tai reiškia, kad, pavyzdžiui, politikų ir kitų veikėjų komentarai negali likti nepatikrinti ar būti publikuojami nesugretinus jų su pirminiais duomenų šaltiniais.

Propagandos šaltiniai (nebūtinai atvirai matomi ir identifikuojami), paversdami socialinius tinklus informacijos sklaidos kanalais ir iš įvairių paskyrų sutelkdami dėmesį į demokratinių procesų ir jų gynimo kritiką, kaip antai rinkimų ar Ukrainos gynybinio karo, kursto visuomenę priešintis, todėl Lietuvos žiniasklaidai svarbu atskleisti ir nustatyti destruktyvių veiksmų organizatorius, nuosekliai supažindinti auditorijas su jų tikslais. Būtina remti tiriamąją žurnalistiką ir sudaryti profesionalias jos sklaidos sąlygas.

Tiek valstybės institucijai – Medijų rėmimo fondui, tiek žurnalistams svarbiu prioritetu turėtų tapti aiškinamasis turinys ir vietos (regionų) žurnalistikos palaikymas. Aiškinamieji straipsniai ir pranešimai padeda visuomenei suprasti politinius sprendimus, rizikas ir pasekmes, o nuolatinė vietos žurnalistika mažina informacijos vakuumą, kuriame dažnai plinta dezinformacija; tai ypač svarbu, nes stebimas vietos naujienų mažėjimas ir pažeidžiamų auditorijų išskyrimas. Krizių metu žiniasklaidos įsipareigojimas laiku teikti prieinamą ir patikrintą informaciją mažina neapibrėžtumą ir padeda priimti pagrįstus sprendimus.

Žurnalistai turėtų tiesiogiai bendradarbiauti ne tik su faktų tikrinimo organizacijomis ir mokslininkais, bet ir tarpusavyje bei su kitomis redakcijomis. Ekspertų pasirinkimas turi būti grindžiamas skaidriais kriterijais, atsižvelgiant į atliktus tyrimus, praktinę patirtį, deklaruotus interesus, naujausias mokslines publikacijas ir, žinoma, profesinę etiką. Tai ypač svarbu neapibrėžtumo ir galimos krizės (pavyzdžiui, hibridinio karo) laikotarpiu, kai reikšmingas tampa gebėjimas veikti ne pavieniui, o nacionaliniu mastu – įvairių sričių ekspertams ir žurnalistams bendradarbiauti, nuolat stebėti situaciją ir į ją reaguoti.

Žurnalistų organizacijų fragmentacija mažina žiniasklaidos gebėjimą užtikrinti kokybę. Tai, kad Lietuvoje veikia keturios nacionalinės žurnalistų organizacijos ir kai kurias iš jų patys žurnalistai kritikuoja (pavyzdžiui, Lietuvos žurnalistų sąjungą) dėl neskaidrios vadybos, rodo žiniasklaidos sistemos silpnumą ir medijų politikos tvarumo trūkumą. Kita vertus, žiniasklaida turėtų iš šių pamokų padaryti savikritiškas išvadas, siekti profesinio solidarumo, atsisakyti bet kokių nedeklaruojamų ryšių su politikais ar verslininkais ir per savitvarkos institucijas (organizacijas) viešinti išorinius bandymus papirkti žiniasklaidą.

Šiuolaikinėje įvairių interesų viešojoje erdvėje svarbu apie viešosios komunikacijos etiką diskutuoti ne tik profesionalų bendruomenėse, bet ir įtraukiant auditorijas, kurios gali pateikti naudingų įžvalgų. Žiniasklaidos sistemos dalys pernelyg menkai susijusios su akademinėmis bendruomenėmis. Sprendžiant susiskaldžiusios ir susipriešinusios visuomenės problemas, reikia rimtai vertinti žurnalistų kaip stebėtojų ir tiesos skelbėjų vaidmenį ir ieškoti sprendimų, kaip žiniasklaidos sistema galėtų funkcionuoti savitvarkos pagrindu: kaip formuojamos ir pripažįstamos žurnalistų kompetencijos; kas ir pagal kokius kriterijus vertina profesinę etiką; kas ir kokiomis sąlygomis gina žurnalistų teises ir jiems atstovauja; kokioms žiniasklaidos priemonėms ir kokiais būdais prioriteto tvarka turėtų būti teikiama valstybės ir savivaldybių finansinė parama. Toks profesinių ir etinių vertybių taikymo procesas gali padėti stiprinti žurnalistikos atsparumą nekompetencijai ir dezinformacijai, gerinti skaidrumą ir informacijos kokybę.

Žiniasklaida turi rodyti lyderystę ir dirbtinio intelekto (DI) naudojimą reglamentuoti etikos principais grindžiamomis gairėmis, taip pat aiškiai žymėti DI sukurtą arba naudojant DI apdorotą turinį tiek aiškiai matoma žyma, tiek metaduomenyse. Tokie veiksmai galėtų sumažinti klaidinančios informacijos plitimą, prisidėti prie žurnalistikos patikimumo didinimo ir užtikrinti visuomenės teisę į patikimą informaciją kaip vieną iš komunikacinių teisių.

Žiniasklaidos priemonės turėtų strateginiu prioritetu laikyti auditorijos pasitikėjimo atkūrimą, žurnalistiką orientuodamos į realius žmonių poreikius – sistemingai tirdamos auditorijos motyvaciją ir susirūpinimą, mažindamos informacijos perteklių ir pateikdamos aiškesnius, prieinamesnius formatus, o ne pasikliaudamos vien paieškos sistemoms optimizuotais tekstais. Tiriamosios žurnalistikos atstovai neturėtų vengti ir pačios žiniasklaidos sistemos tyrimų – analizuoti finansavimo šaltinius, galimo politinio papirkimo ir kitus panašius atvejus. Į auditoriją orientuotas pokytis kartu su informacijos šaltinių skaidrumu ir atsakinga redakcine praktika padėtų stiprinti pasitikėjimą, didinti pras-

mingą įsitraukimą ir parodyti, kad žurnalistika iš tiesų padeda auditorijoms suprasti pasaulį ir priimti svarbius sprendimus.

Žiniasklaidos organizacijos ir žiniasklaidos priemonių savininkai turi užtikrinti darbo sąlygas, grindžiamas tarptautiniais darbo ir žmogaus teisių principais, ir teikti praktinę paramą žurnalistų psichologinei gerovei, skaitmeniniam saugumui ir teisinei apsaugai. Ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas prevencinėms priemonėms ir reagavimo į diskriminaciją, priekabiavimą bei smurto grėsmes mechanizmams, ypač kai tai patiria moterys žurnalistės ir kiti pažeidžiami darbuotojai.

Siekdamas padėti žiniasklaidai sklandžiai veikti, Lietuvos įstatymų leidėjas, inicijuodamas medijų teisinio reguliavimo pataisas, turi remtis medijų rinkos analize, skirtingų jos veikėjų grupių (redaktorių, žurnalistų) ir ekspertų nuomonėmis bei nuosekliai perkelti Europos Sąjungos teisės normas į nacionalinę teisę. Teisinis reguliavimas turėtų užtikrinti skaidrų žiniasklaidos veikimą ir sudaryti sąlygas nepriklausomos, objektyvios žurnalistikos plėtrai, apsaugodamas ją nuo politinių ir ekonominių interesų įtakos žiniasklaidos darbdaviams (savininkams, valdytojams).

MOKSLINIAI ŠALTINIAI

Baden, C., Kligler-Vilenchik, N., Springer, N., Jungblut, M., Zelenkauskaite, A., Balčytienė, A., Salgado, S., Lipiński, A., Krstic, A., & Bączkowska, A. (2025). Public opinion negotiations in a digital media ecosystem: A conceptual framework. *International Journal of Public Opinion Research, 37*(3), edaf049. https://doi.org/10.1093/ijpor/edaf049

Balčytienė, A. (2024). Komunikacinė demokratija ir atsakomybė: kaip taisysime sugedusią realybę? In A. Balčytienė (Sud. ir red.), *Artimas tolimas medijų pasaulis: virsmai, ribos ir būdai tai suprasti* (p. 294–310). Vytauto Didžiojo universiteto leidykla. https://doi.org/10.7220/9786094676253

Balčytienė, A., Dāvidsone, A., & Siibak, A. (2025). What a human-centred approach reveals about disinformation policies: The Baltic case. *Media and Communication, 13*, Article 9548. https://doi.org/10.17645/mac.9548

Barrett, B., Dommett, K., & Kreiss, D. (2021). The capricious relationship between technology and democracy: Analyzing public policy discussions in the UK and US. *Policy & Internet, 13*(4), 522–543. https://doi.org/10.1002/poi3.266

Brogi, E., Nenadić, I., & Parcu, P. L. (Eds.). (2024). *Media pluralism in the digital era: Legal, economic, social, and political lessons learnt from Europe*. Routledge. https://doi.org/10.4324/9781003437024

Government of the Netherlands. (2023). *Global declaration on information integrity online.* https://www.government.nl/documents/diplomatic-statements/2023/09/20/global-declaration-on-information-integrity-online

Habermas, J. (2023). *A new structural transformation of the public sphere and deliberative politics* (C. Cronin, Trans.). Polity.

Hyzen, A., Van den Bulck, H., Puppis, M., Kulig, M., & Paulussen, S. (2026). Epistemic welfare and algorithmic recommender systems: Overcoming the epistemic crisis in the digitalized public sphere. *Communication Theory, 36*(1), 46–57. https://doi.org/10.1093/ct/qtaf018

Iyengar, S., Sood, G., & Lelkes, Y. (2012). Affect, not ideology: A social identity perspective on polarization. *Public Opinion Quarterly*, *76*(3), 405–431. https://doi.org/10.1093/poq/nfs038

Jastramskis, D., Plepytė-Davidavičienė, G., Kupetytė, R., & Gečienė-Janulionė, I. (2024). *Žurnalistika Lietuvoje: žurnalistų laisvė, saugumas ir įtakos*. Vilniaus universiteto leidykla. https://doi.org/10.15388/vup-book-0041

Kėvišas, M. T. (2025). Silpnieji nuomonių žurnalistikos veiksniai švietimo politikos temų tvarkaraštyje. *Žurnalistikos tyrimai*, *19*, 40–62.

Kupetytė, R. (2024). Žurnalistų etika ir prieštaringa profesinė veikla. In D. Jastramskis, G. Plepytė-Davidavičienė, R. Kupetytė, & I. Gečienė-Janulionė (Red.), *Žurnalisti-*

ka Lietuvoje: žurnalistų laisvė, saugumas ir įtakos (p. 119–144). Vilniaus universiteto leidykla. https://doi.org/10.15388/vup-book-0041

Mansell, R., Durach, F., Kettemann, M., Lenoir, T., Procter, R., Tripathi, G. P., & Tucker, E. (2025). *Information ecosystems and troubled democracy: The state of knowledge on news media, AI, and data governance*. Nordicom, University of Gothenburg. https://doi.org/10.48335/9789189864238

Mepham, K., Vörös, A., & Stadtfeld, C. (2025). Network polarization: The study of political attitudes and social ties as dynamic multilevel networks. *Network Science*, *13*, e7. https://doi.org/10.1017/nws.2025.2

Mill, J. S. (1995). *Apie laisvę = On liberty*. Pradai.

Neuberger, C., Bartsch, A., Fröhlich, R., Hanitzsch, T., Reinemann, C., & Schindler, J. (2023). The digital transformation of knowledge order: A model for the analysis of the epistemic crisis. *Annals of the International Communication Association, 47*(2), 180–201. https://doi.org/10.1080/23808985.2023.2169950

OECD. (2024). *Facts not fakes: Tackling disinformation, strengthening information integrity.* OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/d909ff7a-en

Parsons, T. (1991). *The social system* (2nd ed.). Routledge.

Reporters without Borders. (2025). *World Press Freedom Index 2025.* https://rsf.org/en/rsf-world-press-freedom-index-2025-economic-fragility-leading-threat-press-freedom?data_type=general&year=2025

Schlesinger, P. (2024). The post-public sphere and neo-regulation of digital platforms. *Javnost – The Public, 31*(1), 64–88. https://doi.org/10.1080/13183222.2024.2311010

Strömbäck, J., Wikforss, Å., Glüer, K., Lindholm, T., & Oscarsson, H. (Eds.). (2022). *Knowledge resistance in high-choice information environments*. Routledge. https://doi.org/10.4324/9781003111474

Teperik, D., Denisa-Liepniece, S., Bankauskaitė, D., & Kullamaa, K. (2022). *Resilience against disinformation: A new Baltic way to follow?* International Centre for Defence and Security. https://icds.ee/wp-content/uploads/dlm_uploads/2022/10/ICDS_Report_Resilience_Against_Disinformation_Teperik_et_al_October_2022.pdf

Terranova, T. (2000). Free labor: Producing culture for the digital economy. *Social Text*, *18*(2), 33–58. https://doi.org/10.1215/01642472-18-2_63-33

United Nations. (2024). *United Nations global principles for information integrity.* https://www.un.org/en/information-integrity/global-principles

United Nations Development Programme. (2022). *Strategic guidance: Information integrity. Forging a pathway to truth, resilience and trust.* https://www.undp.org/policy-centre/governance/publications/strategic-guidance-information-integrity-forging-pathway-truth-resilience-and-trust

Vaišnys, A. (2016). Rusijos propagandos praktika daro įtaką teoriniam komunikacijos modeliui. *Informacijos mokslai*, *76*. https://doi.org/10.15388/Im.2016.76.10379

Vaišnys, A. (2026). Medijų politikos pranešimas žiniasklaidai skaidrumą reglamentuojančios Europos teisės kontekste. *Information & Media*, 103, 8–50. https://doi.org/10.15388/Im.2026.103.1

Ward, S. J. A. (2020). *Ethics and the media: An introduction* (2nd ed.). Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/9781108779340

Wasserman, H. (2015). Listening past difference: Towards a compassionate ethics of communication. *Stellenbosch Theological Journal, 1*(2), 217–234. https://doi.org/10.17570/STJ.2015.V1N2.A10

SĄVOKŲ ŽODYNĖLIS

Demokratiniai principai (angl. *democratic principles*) – pagrindinės vertybės ir taisyklės, užtikrinančios piliečių dalyvavimą valstybės ir visuomenės gyvenime, lygiateisiškumą, žmogaus teises, laisvus rinkimus, valdžių padalijimą ir teisinės valstybės viršenybę. Viešoji komunikacija yra esminė demokratijos sąlyga, nes be žodžio ir spaudos laisvės, informacijos prieinamumo ir skaidrumo neįmanoma pilietinė visuomenė, skaidri valdžia ir visuomenės bei valdžios kontrolė. Kaip nustatyta Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (1992), „asmuo turi teisę laisvai reikšti savo įsitikinimus ir skleisti informaciją“ (33 str.), o žiniasklaida yra laisva, cenzūra draudžiama (44 str.). Tiek teisės aktuose, tiek tyrimuose (Ragauskas, 2017) pabrėžiama, kad demokratiniai principai sudaro atviros, etiškos ir įtraukios komunikacijos pagrindą, padeda užtikrinti informacinį integralumą, apsaugą nuo dezinformacijos, pilietinį aktyvumą ir pasitikėjimą viešaisiais sprendimais. Studijoje „Laisvė skleisti, pareiga informuoti ir teisė žinoti“ nurodoma, kad demokratijos brandą rodo viešosios komunikacijos kokybė, visuomenės gebėjimas dalyvauti diskusijose ir daryti įtaką sprendimams.

Šaltiniai:

Lietuvos Respublikos Seimas. (1992). *Lietuvos Respublikos Konstitucija.* https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.47BB952431DA/vkzKUoOclO

Ragauskas, V. (2017). *Demokratijos sampratos atspindžiai Lietuvos viešojoje erdvėje.* Lietuvos žmogaus teisių centras. https://teise.org/wp-content/uploads/2017/01/Ragauskas-demsamprata-studija.pdf

Episteminė gerovė (angl. *epistemic welfare*) – visuomenės ar individo būklė, kai asmuo turi galimybę gauti kokybišką, faktais grįstą, įvairią ir patikimą informaciją, kuri leidžia sąmoningai dalyvauti viešajame gyvenime ir priimti pagrįstus sprendimus. Episteminė gerovė apima ne tik informacijos prieinamumą, bet ir gebėjimą kritiškai ją vertinti, įvertinti informacijos šaltinių patikimumą, dalyvauti prasmingame viešajame dialoge ir būti atspariam dezinformacijai bei manipuliacijoms. Tai svarbi demokratijos, socialinės sanglaudos ir pilietinės visuomenės brandos sąlyga. Episteminė gerovė siejama su episteminiu teisingumu, solidarumu, pagarba ir atsakomybe informacinėje erdvėje. Ji silpnėja, kai visuomenėje plinta dezinformacija, nyksta pasitikėjimas informaciniais šaltiniais, menksta dialogas, o piliečiai tampa pažeidžiami informacinių manipuliacijų.

Šaltiniai:

Fricker, M. (2007). *Epistemic injustice: Power and the ethics of knowing.* Oxford University Press.

Kaun, A., Lomborg, S., Pentzold, C., Allhutter, D., & Sztandar-Sztanderska, K. (2023). Crosscurrents: Welfare. *Media, Culture & Society*, *45*(4), 877–883. https://doi.org/10.1177/01634437231154777

Episteminė krizė (angl. *epistemic crisis*) – demokratinių visuomenių žinių ir tikrovės suvokimo susvyravimas, kai visuomenės nariai praranda bendrą pagrindą, leidžiantį dalyvauti viešajame dialoge. Ši krizė susijusi su medijų turinio pertekliumi, sparčia informacijos sklaida, skaitmeninių technologijų įtaka ir emocine komunikacija, kurių derinys silpnina piliečių gebėjimą kritiškai vertinti informaciją, pasitikėti viešaisiais informacijos šaltiniais ir formuluoti pagrįstas nuomones. Episteminė krizė kyla ne tik dėl dezinformacijos ar netikslių žinių, bet ir dėl esminių pokyčių žinojimo procesuose – kai emocijos ima dominuoti prieš faktus, algoritmai formuoja informacinę aplinką, o tiesos samprata tampa reliatyvi. Tokia situacija kelia grėsmę pilietinei kultūrai, nes silpnėja pasitikėjimas ir racionalus viešasis diskursas, būtini demokratiniam dalyvavimui. Ši krizė taip pat reiškia, kad informacijos gausa nebeužtikrina žinojimo – priešingai, ji gali sukelti pažintinį nuovargį, susiskaldymą ir netikrumą dėl tikrovės.

Šaltiniai:

Coeckelbergh, M. (2023). Democracy, epistemic agency, and AI: Political epistemology in times of artificial intelligence. *AI & Ethics*, *3*, 1341–1350. https://doi.org/10.1007/s43681-022-00239-4

Dahlgren, P. (2018). Media, knowledge and trust: The deepening epistemic crisis of democracy. *Javnost – The Public*, *25*(1–2), 20–27. https://doi.org/10.1080/13183222.2018.1418819

Hibridinės medijos (angl. *hybrid media*) – skaitmeninių ir tradicinių žiniasklaidos formų susijungimas į bendrą ekosistemą, kurioje tradicinė žiniasklaida (pavyzdžiui, laikraščiai, televizija) ir socialinės platformos veikia kartu, konkuruoja ir papildo viena kitą. Šioje aplinkoje žurnalistika, vartotojai ir korporacijos formuoja sinergijas, kuriose persipina informacijos kūrimas, vartojimas ir sklaida. Hibridinių medijų reiškinys apima transmedijinę sinergiją, kai turinys (pavyzdžiui, naujienos) pritaikomas įvairiems kanalams – tekstui, vaizdui, vaizdo įrašams, socialiniams tinklams; algoritminių platformų sprendimų įtaką tam, kaip, kam ir kada turinys yra matomas; aktyvų vartotojų dalyvavimą, kai jie ne tik vartoja turinį, bet ir jį kuria, juo dalijasi bei interpretuoja viešojoje informacinėje erdvėje. Hibridinės medijos plečia turinio sklaidos galimybes, tačiau kartu fragmentuoja informaciją, kuria informacinius burbulus ir išryškina galios disbalanso problemas.

Šaltiniai:

López-García, X., & Gutiérrez-Caneda, B. (2023). Hybrid media communication ecosystems: Redefining the boundaries of journalism. In: M. C. Negreira-Rey,

J. Vázquez-Herrero, J. Sixto-García, & X. López-García (Eds.), *Blurring boundaries of journalism in digital media* (Studies in Big Data, Vol. 140). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-43926-1_2]

Smrdelj, R., & Pajnik, M. (2025). Enhancing the hybrid media system model: The role of critical theory in media and communication research. *European Journal of Communication*, *40*(1), 55–69. https://doi.org/10.1177/02673231241306249

Informacinė netvarka (angl. *information disorder*) – reiškinys, apimantis įvairių formų netikslią, klaidinančią arba tyčia iškreiptą informaciją, kuri trikdo įprastus informacijos srautus, blogina viešojo diskurso kokybę ir apsunkina pagrįstų sprendimų priėmimą. Informacinė netvarka apima tokius reiškinius kaip misinformacija, dezinformacija, melas ar klaidinantis tikrų faktų interpretavimas. Šio termino esmė – atkreipti dėmesį į tai, kaip informacinės aplinkos sutrikimai veikia visuomenės gebėjimą suprasti ir vertinti informaciją bei priimti sprendimus, ypač sudėtingomis aplinkybėmis, pavyzdžiui, pavojaus, konfliktų ar krizių metu. Tyrimai rodo, kad didelės informacinės netvarkos bangos, pavyzdžiui, pandemijos metu, gali kelti rimtų grėsmių visuomenės saugumui ir informacijos objektyvumui, nes melagingi, iškreipti ar iš konteksto ištraukti pranešimai gali įsivyrauti informacinėje ekosistemoje.

Šaltinis

Wardle, C., & Derakhshan, H. (2017). *Information disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making* (Report No. DGI(2017)09). Council of Europe. https://edoc.coe.int/en/media/7495-information-disorder-toward-an-interdisciplinary-framework-for-research-and-policy-making.html

Informacinis integralumas (angl. *information integrity*) – principų sistema, pagal kurią viešojoje sferoje skleidžiama informacija turi būti kokybiška, tiksli, faktais pagrįsta ir atsakingai tvarkoma visame jos gyvavimo cikle – nuo sukūrimo iki perdavimo, saugojimo ir naudojimo. Informacinis integralumas reiškia, kad informacija nėra sąmoningai ar netyčia iškraipoma, klastojama ar prarandama, o viešasis dialogas grindžiamas pasitikėjimu, argumentų įvairove ir skirtingų visuomenės grupių įtrauktimi. Šis siekinys ypač svarbus skaitmeninėje erdvėje, kur paplitusi dezinformacija, manipuliacijos, sintetinė žiniasklaida, o naujos technologijos leidžia lengvai kurti tikrovišką klaidinantį turinį. Informacinis integralumas aprėpia atsparumą klaidinančiai ar žalingai informacijai, vartotojų gebėjimą kritiškai vertinti turinį ir galimybę kiekvienam piliečiui dalyvauti viešojoje komunikacijoje. Vadinasi, informacinio integralumo siekis turėtų atitikti visuomenės interesą, o šiam siekiui įgyvendinti svarbu formuoti brandų, žiniomis grindžiamą požiūrį į supantį pasaulį ir informacijos šaltinių pasirinkimą informacinėse sistemose, platformose bei žiniasklaidos kanaluose. Informacinio integralumo stygius

silpnina pasitikėjimą viešais informacijos šaltiniais, didina visuomenės poliarizaciją, silpnina kritinį mąstymą ir atsparumą manipuliacijoms, todėl informacinis integralumas – tai ne tik apsauga nuo klaidinančios informacijos, bet ir siekis užtikrinti orų, etišką ir įtraukų viešąjį dialogą, kuris stiprina demokratinius procesus, pilietinį įsitraukimą ir socialinę sanglaudą.

Šaltiniai:

Balčytienė, A. (2024). Informacinė (ne)tvarka: kur suksime – į konfrontaciją ar dialogo link? *Žurnalistikos tyrimai*, *17*, 8–25. https://doi.org/10.15388/ZT/JR.2023.1

Karlsson, M. (2022). *Transparency and journalism: A critical appraisal of a disruptive norm*. Routledge.

Komunikacijos teisės (angl. *communication rights*) – esminės žmogaus teisės, susijusios su galimybe gauti, skleisti, kurti ir kritiškai vertinti informaciją įvairiomis formomis, kanalais ir kontekstais. Šios teisės apima saviraiškos laisvę, teisę būti informuotam, teisę dalyvauti komunikacijos procesuose, taip pat teisę į privataus gyvenimo apsaugą ir apsaugą nuo cenzūros ar dezinformacijos. Tyrimas parodė, kad žurnalistai suvokia šališkumo aplinkybes, todėl jų kritiškas požiūris į reklamines manipuliacijas yra itin reikšmingas. Komunikacijos teisės grindžiamos nuostata, kad informacija ir jos sklaida nėra tik komercinis ar technologinis reiškinys – tai socialinė galia, turinti įtakos demokratijos kokybei, įtraukčiai ir socialiniam teisingumui. Skaitmeniniame amžiuje šios teisės tampa ypač aktualios. Skaitmeninių technologijų plėtra, dirbtinis intelektas, algoritminiai sprendimai ir duomenų ekonomika kelia naujų iššūkių žmogaus orumui, duomenų apsaugai ir komunikacijos skaidrumui. Komunikacijos teisės čia yra atsvara, padedanti užtikrinti, kad žmonės ne tik turėtų technines galimybes komunikuoti, bet ir galėtų tai daryti saugiai, prasmingai ir lygiomis teisėmis. Sąvoka taip pat siejama su komunikacijos etika, žiniasklaidos pliuralizmu, informacine nelygybe ir visuomenės atsparumu – reiškiniais, susijusiais su demokratijos ir viešosios erdvės kokybe ir priklausančiais nuo to, kaip užtikrinamos komunikacijos teisės.

Šaltiniai:

Ala-Fossi, M., Alén-Savikko, A., Hilden, J., Aslama Horowitz, M., Jääsaari, J., Karppinen, K., Lehtisaari, K., & Nieminen, H. (2019). Operationalising communication rights: The case of a digital welfare state. *Internet Policy Review, 8*(1), 1–17. https://doi.org/10.14763/2019.1.1389

Napoli, P. M. (2024). Epistemic rights, information inequalities, and public policy. In: M. Aslama Horowitz, H. Nieminen, K. Lehtisaari, & A. D'Arma (Eds), *Epistemic rights in the era of digital disruption* (Global Transformations in Media and Communication Research – A Palgrave and IAMCR Series). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-031-45976-4_4

Medijų ekosistema (angl. *media ecosystem*) – tarpusavyje susieta ir dinamiška medijų, platformų, reguliavimo institucijų, kūrėjų, vartotojų ir algoritmų sistema. Ji apima skirtingų žiniasklaidos formų sąveiką – nuo tradicinių medijų (spaudos, televizijos, radijo) iki skaitmeninių platformų (socialinių tinklų, tinklaraščių, naujienų portalų) – ir jų ryšį su visuomenine, politine bei ekonomine aplinka. Ši ekosistema veikia kaip holistinė, kurioje informacijos srautas formuojamas per pasiūlą (angl. *supply*), paklausą (angl. *demand*) ir sklaidos algoritmus (angl. *diffusion*); platformos ir institucijos sąveikauja kurdamos reguliavimo ar redakcinę politiką; vartotojų elgsena ir politinis kontekstas formuoja turinio kokybę, pasitikėjimą juo ir demokratinę reikšmę. Medijų ekosistemai būdingi šie elementai: tinklų heterogeniškumas, kai tradicinės žiniasklaidos organizacijos veikia kartu su socialinių tinklų platformomis; algoritminė hierarchija, lemianti, kas matoma ir kokiam turiniui skiriama dėmesio; ekonominės ir reguliacinės aplinkos poveikis medijų savarankiškumui ir turinio kokybei. Efektyvi medijų ekosistema padeda užtikrinti informacinį pliuralizmą, palaikyti demokratinį dialogą, didina institucijų atskaitomybę ir stiprina visuomenės atsparumą dezinformacijai. Jeigu profesionalus žurnalistas – pagrindinis žiniasklaidos sistemos dalyvis – sumenkinamas, sureikšminant viešųjų ryšių autoriaus, politiko, žiniasklaidos savininko, visuomenininko, nuomonės formuotojo vaidmenį, naujienų pranešimai tampa neskaidrūs, o medijų veikla nepatikima. Profesionalus žurnalistas sistemoje – tai darbuotojas, kurio pagrindinės pajamos yra iš žurnalistikos.

Šaltiniai:

Gravino, P., Prevedello, G., & Brugnoli, E. (2024). Online news ecosystem dynamics: Supply, demand, diffusion, and the role of disinformation. *Applied Network Science*, *9*, Article 40. https://doi.org/10.1007/s41109-024-00643-1

Sjøvaag, H., Stavelin, E., Karlsson, M., & Kammer, A. (2019). The hyperlinked Scandinavian news ecology: The unequal terms forged by the structural properties of digitalisation. *Digital Journalism*, *7*(4), 507–531. https://doi.org/10.1080/21670811.2018.1454335

Periferinė, alternatyvi žiniasklaida (angl. *periferal, alternative media*) – tai informacinės ekosistemos dalis, veikianti sistemoje greta tradicinės ir skaitmeninės žiniasklaidos, pasižyminti siauresne auditorija, sensacingos informacijos skelbimo praktikomis ir ideologinėmis intencijomis. Ji apima tinklaraščius, organizacijoms ar aktyvistams priklausančias platformas, vietines arba tiesiogiai į auditorijas orientuotas medijas bei alternatyvias informavimo formas, dažnai kritikuojančias dominuojančius naratyvus. Pagrindinės savybės: alternatyvi žiniasklaida dažniau kritikuoja pagrindinių medijų naratyvus, atskleidžia marginalizuotas temas; tapatumo ir įsipareigojimo kūrimas – ji dažnai orientuojasi į konkrečias auditorijas (pavyzdžiui, etnines, regionines, ideologines); mažesnis redakcinis formalumas,

leidžiantis greičiau publikuoti turinį, nesilaikant klasikinių žurnalistinių standartų (pavyzdžiui, objektyvumo ir tikslumo principų). Periferinė žiniasklaida gali stiprinti demokratiją per informacinį pliuralizmą ir įtraukimą, tačiau jos ribotas auditorijos pasiekimas ir skaidrumo stoka gali didinti informacinės netvarkos ar poliarizacijos riziką.

Šaltiniai:

Ihlebæk, K. A., & Figenschou, T. U. (2024). Challengers in the journalistic field – a study of alternative media and their relations to incumbents, governance units, the state, and each other. *Journalism*, *27*(3), 604–623. https://doi.org/10.1177/14648849241309848

Staender, A., Humprecht, E., & Esser, F. (2024). Alternative media vary between mild distortion and extreme misinformation: Steps toward a typology. *Digital Journalism*, *12*(6), 830–850. https://doi.org/10.1080/21670811.2024.2326928

Potiesos, arba išeitos tiesos, visuomenė (angl. *post-truth society*) – tai komunikacinė ir kultūrinė aplinka, kurioje emociniai argumentai ir asmeniniai įsitikinimai įgyja didesnę reikšmę negu objektyvūs faktai ar patikrinta informacija. Tokia visuomenė pasižymi nepasitikėjimu ekspertine informacija, dažnu faktų reliatyvinimu ir nuolatiniu ginču dėl tikrovės pagrindo. Šis reiškinys ypač ryškus skaitmeninių medijų eroje, kai informacijos gausa, algoritmais grįsti turinio srautai ir socialinių tinklų dinamika sudaro sąlygas greitam, emocionaliam turiniui plisti. Potiesos, arba išeitos tiesos, sąlygomis svarbu ne tai, ar teiginys teisingas, bet ar jis atliepia auditorijos identitetą, baimes, vertybinius įsitikinimus. Tyrimai pabrėžia, kad jauni žmonės dažniau pasitiki pasakojimais, kurie rezonuoja su jų tapatybe, net jei šie prieštarauja faktais pagrįstai informacijai. Tokia situacija silpnina gebėjimą dalyvauti racionaliame viešajame diskurse ir iškreipia žinojimo bei bendrojo gėrio sampratas.

Šaltiniai:

Harsin, J. (2015). Regimes of posttruth, postpolitics, and attention economies. *Communication, Culture & Critique*, *8*(2), 327–333. https://doi.org/10.1111/cccr.12097

McIntyre, L. (2018). *Post-truth*. The MIT Press.

Radikalėjimas (angl. *radicalization*) – procesas, kurio metu individai ar grupės palaipsniui priima vis kraštutinesnes politines, religines ar ideologines nuostatas, galinčias lemti priešišką ar net smurtinį elgesį. Šis procesas nėra vienkartinis ar tiesioginis, jį dažnai veikia tarpusavyje susiję psichologiniai, socialiniai ir komunikaciniai veiksniai. Šiuolaikiniame skaitmeniniame kontekste reikšmingą vaidmenį radikalėjimo procese atlieka socialinių medijų platformos, kurios ne tik sudaro sąlygas informacijos sklaidai, bet ir stiprina radikalias nuostatas per algoritmiškai formuojamus turinio burbulus. Tyrimai rodo, kad socialiniai tinklai

palengvina ekstremistinių naratyvų sklaidą, leidžia potencialiems šalininkams jaustis bendruomenės dalimi ir skatina jų tapatybės formavimąsi per priklausymą radikalioms ideologijoms. Radikalizacija ypač susijusi su komunikacijos lauko pokyčiais – emocijų sureikšminimu, sąmokslo teorijų paplitimu ir gebėjimo kritiškai vertinti turinį silpnėjimu. Internetinėse erdvėse vyraujanti vizualinė ir naratyvinė estetika padeda normalizuoti kraštutines pažiūras ir verbuoti naujus narius, pasitelkdama kultūriškai atpažįstamus simbolius ir kalbą.

Šaltinis

Youngblood, M. (2020). Extremist ideology as a complex contagion: The spread of far-right radicalization in the United States between 2005 and 2017. *Humanities and Social Sciences Communications*, *7*, Article 49. https://doi.org/10.1057/s41599-020-00546-3

Tradicinė žiniasklaida (angl. *traditional, conventional media*) – tai žiniasklaidos formos, atsiradusios prieš skaitmeninį amžių, tokios kaip spauda (laikraščiai, žurnalai), radijas ir televizija. Teoriškai jos pasižymi profesionalia redakcine kontrole – žurnalistų darbas remiasi griežtais etiniais standartais ir faktų tikrinimu; vienpusės komunikacijos struktūra – informacija perduodama naudotojams, nesant tiesioginės sąveikos; visuomeniniu pasitikėjimu – būdinga reputacija, grindžiama objektyvumu, stabilumu ir patikimumu. Šios medijos laikomos informacinės demokratijos pamatais, nes įprasta manyti, kad jos palaiko viešąją atskaitomybę, formuoja informacinį pagrindą ir daro įtaką politiniams sprendimams. Nepaisant stiprybių, tradicinė žiniasklaida susiduria su naujais iššūkiais, tokiais kaip skaitmeninė informacinė konkurencija, socialiniai tinklai, auditorijų fragmentacija, reklamos užsakymų mažėjimas ir kt. Kai kuri vadinamoji tradicinė žiniasklaida, pavyzdžiui, dienraštis „Lietuvos rytas“, naujoje skaitmeninių naujienų eroje prarado įtakingos ir plačią auditoriją pasiekiančios žiniasklaidos priemonės vaidmenį.

Šaltiniai:

Fotopoulos, S. (2023). Traditional media versus new media: Between trust and use. *European View*, *22*(2), 277–286. https://doi.org/10.1177/17816858231204738

Godwin, N. U. (2023). Traditional vs new media: An examination of news consumption patterns amongst media users. *World Journal of Advanced Research and Reviews*, *18*(3), 1658–1663. https://doi.org/10.30574/wjarr.2023.18.3.0972

Transmediali komunikacija (angl. *transmedia communication*) – interaktyvi viešosios nuomonės kūrimo strategija, kai viena pagrindinė pasakojimo linija išskleidžiama per kelias medijas (pavyzdžiui, filmą, serialą, žaidimą, socialinius tinklus, interaktyvias svetaines), o kiekviena platforma pateikia unikalius naratyvinius fragmentus, išplečiančius istorijos visumą. Toks pasakojimas įtraukia auditoriją

ne tik kaip vartotoją, bet ir kaip aktyvų turinio kūrėją, skatindama diskusijas, gerbėjų kuriamas teorijas ir papildomų siužeto elementų kūrimą. Henry Jenkinsas akcentuoja, kad transmedialus naratyvas reikalauja kruopštaus planavimo, jog skirtingos terpės ne dubliuotų, o papildytų viena kitą, taip stiprindamos vartotojų įsitraukimą ir lojalumą.

Šaltinis

Peña, E., & James, K. (2023). A framework of transmediation. *Convergence: The International Journal of Research into New Media Technologies*, *30*(5), 1610–1624. https://doi.org/10.1177/13548565231220325

Visuomenės poliarizacija (angl. *societal polarization*) – tai procesas, kai visuomenė susiskaido į priešiškas, tvirtai įsitikinusias grupes, kurios ne tik skirtingai vertina faktus ar politinius sprendimus, bet ir praranda gebėjimą konstruktyviai bendrauti ar ieškoti kompromisų. Poliarizacija pasireiškia ne tik nuomonių, bet ir vertybinių, kultūrinių bei emocinių skirtumų priešprieša. Šiuolaikinėje medijų ir komunikacijos erdvėje poliarizaciją stiprina informacijos filtravimas, algoritmais formuojami „aido kambariai“, emocinis turinys ir dezinformacija. Grupės linkusios rinktis informaciją, kuri atitinka jų įsitikinimus ir išsilavinimą, ir atmesti tai, kas juos kvestionuoja. Ukrainos karo kontekste matyti, kad informacijos vartotojai, nuolat naudojęsi Rusijos naujienų ir pramogų kanalais ir gerai suprantantys šių kanalų turinį, kitaip negu Vakarų žiniasklaidos turinį, linkę pasitikėti Rusijos skleidžiama politine pozicija ir netgi ją „ginti“ socialiniuose tinkluose. Tai ne tik apsunkina demokratinį dialogą, bet ir silpnina visuomenės atsparumą informaciniams trikdžiams. Visuomenės poliarizacija tampa grėsme demokratijai, kai dialogas pakeičiamas konflikto logika, o priešininkas suvokiamas ne kaip alternatyvios pozicijos atstovas, bet kaip grėsmė ar priešas. Tokia aplinka trukdo ieškoti bendrų sprendimų, didina nepasitikėjimą institucijomis ir gilina socialinį susipriešinimą. Vis dėlto per pastaruosius dešimt metų atlikti tyrimai rodo, kad Lietuvos švietimo sistema turi būti glaudžiai integruota demokratinės, pilietinės diskusijos bei vienodos edukacijos pagrindu.

Šaltiniai:

McCoy, J., Rahman, T., & Somer, M. (2018). Polarization and the global crisis of democracy: Common patterns, dynamics, and pernicious consequences. *American Behavioral Scientist*, *62*(1), 16–42. https://doi.org/10.1177/0002764218759576

Webster, S. W., & Albertson, B. (2022). Emotion and politics: Noncognitive psychological biases in public opinion. *Annual Review of Political Science*, *25*, 401–418. https://doi.org/10.1146/annurev-polisci-051120-105353

SUMMARY

The approach adopted in this study does not seek to document every individual development in Lithuania's media sector. Rather, it offers a strategic assessment of the state of news media through the lens of information integrity.

A framework comprising four dimensions is proposed to provide a snapshot of the defining characteristics and the current condition of the information system. The analysis shows that many problems facing contemporary societies, including polarization and the rise of conflict, cannot be explained solely by ideological differences. Polarization is a social process arising from a complex interplay of structural, institutional, technological, and human factors. Their cumulative effects include declining trust, an increasingly toxic public discourse, and the gradual normalization of an epistemic crisis. Because these problems are *relational*, responsibility for addressing them cannot be assigned to any single institution. Effective solutions require the coordinated involvement of policymakers, media organizations, journalists, researchers, civil society, and citizens.

Rebuilding of public trust is identified as a strategic priority for the entire Lithuanian media system. This requires policymakers, journalists, and ordinary citizens to take trust seriously and find ways to build closer mutual relations, develop ethical rules, invest in knowledge-informed policymaking, learn from good-practice solutions, and, generally, adopt a more human-centered, attentive, and informed approach. Together, these measures could strengthen journalistic independence, improve information quality, and enhance the media's capacity to support informed democratic participation.

Laisvė skleisti, pareiga informuoti ir teisė žinoti. Žiniasklaidos atsparumas ir visuomenės informacinis integralumas Europos ir nacionalinių teisės aktų kontekstuose / Mokslo studija. Autoriai: Auksė Balčytienė, Andrius Vaišnys, Gintaras Aleknonis, Renata Stonytė, Rimgailė Kasparaitė, Rūta Kupetytė, Renata Šukaitytė, Giedrė Plepytė-Davidavičienė, Darius Remeika, Gintautas Dzemyda, Kristina Barakauskė. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2026. – 74 p.

ISBN 978-609-07-1282-5 (skaitmeninis PDF)

Šioje mokslo studijoje, susitelkiant į informacijos integralumo vertinimo perspektyvą, siekiama atskleisti šiuolaikinės Lietuvos žiniasklaidos būklę. Analizuojami keli tarpusavyje susiję Lietuvos žiniasklaidos sistemos veiksniai: struktūrinis kontekstas ir aplinka, žiniasklaidos reguliavimas, profesiniai standartai bei galimas žiniasklaidos vaidmuo telkiant ir solidarizuojant visuomenę. Analizės atspirties tašku tampa episteminei krizei būdingi reiškiniai: mažėjantis pasitikėjimas, informacinės netvarkos įsigalėjimas, didėjantis neapibrėžtumas ir kiti viešosios komunikacijos trikdžiai. Studijoje ne tik pateikiamas dabartinės Lietuvos žiniasklaidos situacijos vaizdas, bet ir atskleidžiamos probleminės sritys, kurias lemia struktūrinių, institucinių ir žmogiškųjų veiksnių derinys.

Vyriausioji redaktorė Milda Baltrimienė
Dailininkė Jurga Tėvelienė
Kalbos redaktorė Ona Petrėnienė
Anglų kalbos redaktorius Armandas Rumšas
Maketuotoja Nijolė Bukantienė

Vilniaus universiteto leidykla
Saulėtekio al. 9, LT-10222 Vilnius
info@leidykla.vu.lt, www.leidykla.vu.lt
knygynas.vu.lt, zurnalai.vu.lt
3,7 aut. l.

Šioje mokslo studijoje, susitelkiant į informacijos integralumo vertinimo perspektyvą, siekiama atskleisti šiuolaikinės Lietuvos žiniasklaidos būklę. Analizuojami keli tarpusavyje susiję Lietuvos žiniasklaidos sistemos veiksniai: struktūrinis kontekstas ir aplinka, žiniasklaidos reguliavimas, profesiniai standartai bei galimas žiniasklaidos vaidmuo telkiant ir solidarizuojant visuomenę. Analizės atspirties tašku tampa epistemeinei krizei būdingi reiškiniai: mažė jantis pasitikėjimas, informacinės netvarkos įsigalėjimas, didėjantis neapibrėžėžtumas ir kiti viešosios komunikacijos trikdžiai. Studijoje ne tik pateikiamas dabartinės Lietuvos žiniasklaidos situacijos vaizdas, bet ir atskleidžiamos probleminės sritys, kurias lemia struktūrinių, institucinių ir žmogiškųjų veiksnių derinys.

Vilniaus universiteto leidykla

9 786090 712825

knygynas.vu.lt zurnalai.vu.lt